



Nr. 18
1939
30 s.

Haitse Kodu!

TOIMETUS:

Tallinnas, Kaarli t. 8, Kaitseliidu Peastaabi ruumes.

Vastutav toimetaja kolonel J. Maide, telefon 451-94.

Tegevtoimetaja: kapten A. Truuvere, telefon ametis 451-89 ja sv. 156-a, kodus 465-01.

Väljaandja: Kaitseliidu Peastaap. Tegevtoimetaja kõnetunnid teisipäeviti ja neljapäeviti kella 10.00–12.00.

Kaastöö arvatakse tasu alla, kui sellele tasunõudmine on peale kirjutatud. Tarvitamata ja tagasisaamiseks markimata käsikirju alal ei hoita.

*

TALITUS:

Tallinnas, Kaarli t. 8.

Talitus on avatud iga päev kella 9–3. Telefon 451-89.

Tellimishind aastas 6 krooni, 1/2 a. 3 kr., 1/4 a. Kr. 1.50, kuus 50 senti.



KAITSELIIDU HÄÄLEKANDJA.

ILMUB KAKS KORDA KUUS.

TOIMETUSE NÕUKOGU:

Kaitseliidu Peastaabi ülem kolonel J. Maide (esimees), KL Peastaabi Kultuur-informatsiooni jaoskonna pealik kapten A. Truuvere (esimehe asetäitja), KL Peastaabi Õppe- ja Spordiosakonna pealik kolonel A. Balder, Tallinna Maleva pealik major R. Lints, Pärnu Maleva pealik kol.-lt. J. Lugus, Tartumaa Maleva pealik kol.-lt. P. Asmus, Viru Maleva pealik kol.-lt. G. Vaher, Naiskodukaitse Kultuurosakonna vanem pr. Juuli Steinmann, Noorte Kotkaste Peastaabi ülem noortemagister J. Tedersoo, Kodutütarde esindajana keeleteadlane pr. Lilli Room ja „Kaitse Kodu“ talituse juht majandusteadlane R. Jukk.

Nr. 18

1939

SISUKORD:

Kaanel: Gaasikurna demonstreerimine Harjumäe gaasivarjendis.

H. T.: Erapooleetute õigused ja kohustused.

Dr. A. Vastalu: Milleks kohustab meid kodanliku õhukaitse nädal?

— Üleriigiline kodanlik õhu- ja gaasikaitse nädal.

Major H. Kiivel: Lennuväe üldisi kasutamisvõimalusi kaasaja sõdade kogemusel.

H. N.: Liialdatud hirm sõjagaaside ees. E. A.: Maaõhukaitse suurimaid õhulähinguid.

E. Ht: Lühijooni Saksa sõjatehnikast.

Epa: Sõda ja väliskaubandus.

Leenart Sanglepp: Päike loojeneb ja tõuseb.

— Meilt ja mujalt.

KINDLUSTUSAKTSIASELTS
EESTI LLOYD

SUUREMAID
JA VANEMAJD
KODUMAA KINDLUSTUSSELTSE
ESINDUSED KOGU EESTIS
KIIRE JA ÕIGLANE KAHJUTASUDE ÕIENDAMINE

EESTI LLOYD

Kaitse Kodu!

Nr. 18

Tallinnas, 30. septembril 1939

XV aastakäik

Õhukaitseenädal piltides



Ülal vasakul; Rahvas külastab Harjumäe all asuvat õhukaitse varjendit. Nurk õhukaitse näituselt ja õhukaitse kaevik Politseiaial; selle all — autost antakse rahvale seletusi õhukaitseenädala puhul. Paremalt: Õhupommi mudel Raekojaplatsil. All: vaateid õhu- ja gaasikaitse näitusele

Erapooletute õigused ja kohustused

Möödunud sügisel Rahvasteliidu täiskogu koosolekul, 20. septembril 1938. a., deklareeris välisminister K. Selter, et Eesti loeb sellest ajast peale Rahvasteliidu põhikirja artikkel 16. ettenähtud sanktsioonide kohustusi enda kohta siduvateks ainult fakultatiivselt, s. o. Eesti otsustab iga kord ise, kas ta rakendub sanktsioonide (diplomaatlike, majanduslike, sõjaliste) teostamisele kolmandate riikide vastu, kui Rahvasteliidu vastavad organid pöörduvad niisuguste ettepanekutega meie poole. Seega Eesti tõrjus kindlalt tagasi seisukoha lasta Rahvasteliidu organeil endale ette kirjutada, kuidas Eesti peaks suhtuma kolmandate riikide tülile, teiste sõnadega — Eesti reserveeris endale erapooletuse kõigis konfliktides, toimuigu need Rahvasteliidu liikmete vahel või mitte, kus tema huvid seda võrd ei ole riivatud, et need nõuaksid sanktsioonide kasutamist. See oli n.-n. diferentsiaalne erapooletuse režiim, mille Eesti võttis omaks Rahvasteliidu raamides Rahvasteliidu liikmena.

Kuid varsti selle järele Eesti astus ettevalmistavaid samme täielise, integraalse, erapooletuse saavutamiseks rahvusvahelise konflikti korraks, mille võimalus paistis usutavalt lähedasena juba möödunud aasta sügisel. 10. oktoobril 1938. a. hakkas kehtima erapooletuse seadus, mis tugineb üldiselt Haagi 1907. a. konventsiooni aluseile ja peab silmas ka neid täiendusi, mis Põhjariigid on teinud Haagi konventsioonile selle ajakohastamiseks 27. mai 1938. a. konventsiooniga. 1. septembril tänavu deklareeris nüüd Eesti, et ta jääb käimasolevas konfliktis täiesti erapooletuks oma eelmainitud erapooletuse seaduse tingimuste ja rahvusvahelise õiguse ettekirjutuste kohaselt.

Eesti kuuluvus Rahvasteliitu ei etenda meie praeguse erapooletuse juures mingisugust osa. Kuigi Eesti ei ole astunud välja Rahvasteliidust, ei saa selle organitele enam omistada mingisugust pädevust rahvusvaheliste konfliktide käsitlemisel. Ükski riik ei ole tema poole pöördunudki enam niisuguste ettepanekutega. Rahvasteliidu süsteem on lakanud eksisteerimast, vähimalt käimasoleva sõja puhul. Rahvaste suhteid korraldavad konventsioonid, mis on pärit ajajärgust enne Rahvasteliitu, ja riikide endi seaduseandlikud aktid. Tähtsaimate konventsioonidena sõjapidamise tingimuste ning sõdijate ja erapooletute vahelkordade määramisel tulevad arvesse eelmainitud Haagi 1907. a. konventsioon ja Londoni 1909. a. merekonverentsi deklaratsioon.

See on vahest üldjoontes kõik, mida ka meil tuleb arvestada oma erapooletuse õigusliku seisukorra määramisel rahvusvahelises elus ning oma

õiguste ja kohustuste selgitamisel niihästi sõdijate kui ka erapooletute vastu. Huvi võiks seista käesoleval korral ülevaate saamises, missugused on need meie kui erapooletu riigi õigused ja kohustused. Mõistetavalt saab aine avaruse tõttu piiratud ruumile kokku surutud ülevaade olla väga üldjooneline.

Ülevaate juure asumisel tuleb põhimõttelise lähetekoha selgitamiseks tähendada, et kuna sõjalaolu-kord rahvusvahelises elus ei teki erapooletute süü läbi, tundub moraali seisukohast õigustatuna, et erapooletud ei tohiks ka sõja all kannatada. Rahvusvaheline õigus on püüdnudki seda eetilist nõuet pidada silmas ja on katsunud viia ellu reegleid, et erapooletu riigi ja tema kodanike seisukord sõja ajal sarnleks võimalikult rahuaegsele olukorrale ja et niihästi erapooletu riik kui ka tema kodanikud kannataksid võimalikult vähe sõja läbi. Teadagi ei ole see teostatav alati, kuid see jääb ometigi eesmärgiks, mille poole vähimalt erapooletud riigid ise peavad püüdma.

Mis puutub erapooletu riigi õigustesse, siis tuleb teha vahet üldisema iseloomuga deklaratiivsete õiguste ja konkreetseid olukordi reguleerivate õiguste vahel. Esijoones tuleb mainida erapooletu riigi õigust oma iseseisvuse püsimisele, nagu ka konservatsiooni õigust. Konservatsiooni õigus tähendab riigi kui rahvusvahelises mõttes juriidilise isiku võimalust säilitada kõiki oma kandvaid elemente puutumatuina ning täiendada ja arendada neid kõigi abinõudega, mida võimaldavad seadused ja rahvusvahelised kokkulepped.

Edasi peab erapooletul riigil olema õigus sõja ajalgi pretendeerida takistamatule rahvusvahelisele läbikäimisele ja võrdsele kohtlemisele. Erapooletu riigi diplomaatlikud suhted jäävad sõja puhul muutmata niihästi sõdivate riikide kui ka teiste erapooletute vastu. Erapooletul riigil on õigus kaitsta ka sõdivate riikide kodanike huvisid vaenulistes maades. Samuti ei kannata erapooletu riigi õigused sõja puhul rahvusvaheliste unioonide, nagu näiteks postiuiooni, liikmena.

Erapooletu riigi territoorium on puutumatu. Sõdivad riigid ei tohi kanda sinna vaenulist tegevust mingisugusel kujul. Sama maksab erapooletu riigi territoriaalvete ja õhuruumi kohta. Haagi 1907. a. konventsioon ütleb, et erapooletu riigi puutumast ei tohi sõdijad rikkuda ka sõjavägede, varustuse või munitsiooni transporteerimisega läbi erapooletu riigi territooriumi. Sama konventsioon aga ütleb, et sõdivate riikide sõjalaevade või priiside läbimist erapooletute riikide territoriaalvetest ei saa lugeda erapooletuse rikkumiseks. Sõdivate riikide sõja-

laevad võivad Haagi konventsiooni kohaselt tulla erapooletute sadamatessegi, kuid mitte enam kui 3 korraga (meie erapool. seaduses 2) ja tavaliselt mitte enam kui 24 tunniks. Erandid on võimalikud avarii puhul. Erapooletute riikide endi seaduseandlus aga määrab sõdijate sõjalaevade tuleku lähemad tingimused nende sadamatesse. Meie erapooletuse seadus ütleb näiteks, et sõdijate allveelaevad ei või tulla meie sadamatesse üldse muidu kui avarii või tormi puhul.

Erapooletu puutumatu õhuruumi kohta on kaks vaadet. Ühe vaate kohaselt on erapooletu riigi territooriumi ja territoriaalvete kohal asetsev õhuruum puutumatu kuni lõpmatuseni, kuna teine vaade tahab puutumatu õhuruumile seada piiri kas 3 kilomeetri või 3 miili kõrgusele. Rohkem tunnustust on leidnud siiski esimene vaade.

Erapooletute omandiõigus peab sõja ajal olema kaitstud sõdijate maa-alal või nende poolt okupeeritud maa-alal. Saatkondade ja konsulaatide hooned, sõjalaevad ja lennukid kuuluvad selle õiguse alla. Selle õiguse mittetähelepanemine või rikkumine toob kaasa diplomaatliku hüvituse kohustuse või ka materiaalse kahju tasumise, kui on olnud niisugune kahju. Kaitset peab leidma ka erapooletute riikide kodanike kinnis- või vallasvara ühel alusel okupeeriva riigi oma kodanikega.

Erapooletute õigus ulatub samuti ulgumerele. See tingib sõdijate poolte erapooletute riikide, kodanike ja nende varanduste austamist. Kuid see reegel on piiratud blokaadi tingimustega, mis erapooletuil keelab vedada sõja konterbanti. Konterbandi-kaupade mõiste on selgitatud Londoni 1909. a. merekonverentsi deklaratsioonis sellekohaste nimestike avaldamisega, kuid maailmasõja ja praegusegi sõja puhul on nendes nimestikes tehtud juba tunduvald muudatusi. Peale konterbandinimestike tarvitatakse aga sõdivate riikide poolt veel kolme liiki vahendeid erapooletute kaubavahetuse piiramiseks: 1. firmade mustad nimestikud, kellega kauplemine on piiratud, 2. kaubavahetuse kvantitatiivne kontroll, et kaubavahetus ei ületaks erapooletute omatarvitust, ja 3. sõjatsoonid, kus kaubalaevade liikumine on keeldud.

Kehtivad konventsioonid jätavad erapooletutele riikidele peale eelloetletute veel mõningaid õigusi. Haagi 1907. a. konventsioon ütleb maasõda puutavas osas, et erapooletuil riikidel on õigus lubada üksikuil isikuil ületada riigipiiri, et astuda sõdiva riigi teenistusse, samuti ei ole erapooletu riik kohustatud keelma oma kodanikel relvade ja munitsiooni ekspordi või transiiti ühe või teise sõdiva poole arvel jne.

Kui aga sõdivad riigid tahaksid väevõimu abil saavutada mõningaid soodustusi oma huvides, on erapooletuil riikidel õigus kõigi olemasolevate abinõudega hakata vastu niisuguste aktide teostumisele. Kui erapooletud riigid tarvitavad sel puhul relvastatud jõudu, ei saa seda Haagi konventsiooni kohaselt lugeda ebasõbralikuks aktiks kannatada

saanud riigi suhtes ja tal ei ole õigust mingisuguse hüvituse nõudmiseks. Sama maksab ka reageerimiste kohta sõdivate riikide sammudele, milles erapooletu riik näeb oma erapooletuse rikkumist maal, merel või õhus.

Erapooletu riigi kohustuste puhul on peamiselt tegemist Haagi 1907. a. konventsiooni ja Londoni 1909. a. merekonverentsi deklaratsiooni ettekirjutustega. Erapooletu riigi kohustusi võib üldiselt võtta kokku järgmiselt: 1. hoiduda igasuguse abi andmisest sõdivatele pooltele; 2. hoiduda oma territooriumi ja territoriaalvete kasutamise võimaldamisest sõdijaile; 3. võimaldada sõdivatele riikidele võtta tarvitusele erapooletu riigi kodanike vastu abinõusid, mis on kooskõlas blokaadi ja konterbandi-kaubanduse vastu võitlemise ettekirjutustega.

Peale keelu anda otsest abi sõdivatele riikidele on erapooletutele riikidele keeldud võimaldada sõdivatele riikidele saata läbi oma territooriumi vägesid või varustust. Erapooletud riigid ei ole vastutavad oma kodanike individuaalsete tegude eest, kuid reeglits on tavaliselt, et kodanikud, kes astuvad võõra armee teenistusse ilma oma valitsuse loata, kaotavad kodakondsuse. Erapooletute riikide valitsused ei tohi lubada oma territooriumil sõdijate väesalkade moodustamist ega värbamisbüroode avamist. Samuti ei tohi erapooletute riikide valitsused anda sõdijatele sõjavarustust, laevu, lennukid ega laene. Keeldud laenude hulka ei käi aga kaubakrediidid, mis erapooletu riik võtab kasutamisele oma tavalise kaubanduse soodustamiseks.

Kuigi Haagi 1907. a. konventsioon võimaldab erapooletute riikide kodanikel eksporteerida relvi ja igasugust muud sõjavarustust, on riikide praktika arenenud siiski suunas, et nad keelavad selle ka oma kodanikele kartusel võida saada segatud konflikti. Mis puutub sõjakonterbanti, siis tuleb erapooletuil riikidel kohaneda sõdivate riikide poolt väljakuulutatud konterbandi-nimestikega, firmade mustade nimekirjadega jne., kui nad oma segamisega sõtta ei taha muuta sõdivate riikide seisukohti. See on iseenesest aga kõige enam vaieldavaid erapooletute kohustusi ja on tavaline nähtus, et sõdivad riigid püüavad kiskuda erapooletuid riike oma huvide teenimisele.

Sanktsioonideks erapooletute riikide kohustuste täitmisele on ühelt poolt võimalus, et pärast sõja lõppu sõdivad riigid esitavad erapooletule rahalise nõude tema huvide kahjustamise eest, sõja kestusel on aga mõjuvaimaks sanktsiooniks erapooletute suhtes sõja kuulutamine sõdivate poolt.

Niisugune oleks väga üldjooneliselt erapooletuse režiimi õiguste ja kohustuste loetelu, mida ka Eesti on harrastanud erapooletuks asumisega praegu käimasolevas sõjas. See loetelu ei ole iseendast midagi väga kindlat, see võib alluda muutustele, areneda sõja kestusel, olenedes kogemustest, mida sõdivad riigid omandavad sõjategevuse jooksul, nagu ka jõudude vahekorrrast sõdijate vahel.

H. T.

Milleks kohustab meid

Dr. A. VASTALU,
Politseitalituse sanitaarinspektor

kodanliku õhukaitse nädal?

Kodanlik õhukaitse on meil viimase 5 a. jooksul eluõiguse saanud kui rahva enesekaitset korraldav organisatsioon. Ta seab oma peamiseks ülesandeks kodanike enesekaitse korraldamise vaenlase õhukallaletungide puhul nii kodudes, asutustes kui ka ettevõtetes.

Viimase aja sõjad on näidanud, et sõda võib juba sõja esimestel päevadel kanduda tagalasse, mille tõttu hävitatakse terved linnad ja kannatavad paljud ilmsüütd, rahulikult töötavad tsiviilelanikud. Selle vastu peab aga rahvas end ise katsuma kaitsta, organiseerides enda keskel vastavaid enesekaitse salku, ehitades varjendeid ja korraldades tule- ning gaasikaitset. Elu alalhoidmise instinkt on see, mis sunnib inimesi otsima kaitset säärase barbaarsete sõjarelvade vastu nagu seda on fuggass-, süüte- ja gaasipommid. Kurb on mõelda sellele hävitustööle, mis on korda saadetud kaasaegsetes sõdades. Valus tõde peitub inglise riigimehe Baldwini sõnades, et olnuks hea, kui inimesed ei oleks õppinud lendama. Lennuk võib tõusta kiirelt vaenlase aerodroomilt õhku ja külvata ootamatult ohtu tagalas olevaile rahulikele kodanikele.

Käesolev kodanliku õhukaitse nädal on propagandanädalaks üle riigi. Ta ülesandeks on tutvustada laiematele rahvahulkadele seda, mida peame meie kui rahu armastav ja kindlalt erapooletust pidav rahvas teadma enesekaitsest.

Meie kõrgemad riigijuhid on korduvalt alla kriipsutanud meie tahet olla ja jääda erapooletuks teiste riikide ja rahvaste tüli-

Lennupommidest hävitatud Madridi maju. Neist on püsima jäänud vaid esiküljed



des ning püüda rahu elada kõikide naabritega.

See ei tähenda aga seda, et meie ei tohiks tutvustada oma kodanikke viimase aja uemate sõjarelvadega ja õpetada neid oskama kaitsta end nende vastu — ilma relvadeta. Kodanliku õhukaitse nädal kohustab meid tutvustama igat mõtlejat inimest nende abinõude, korralduste ja vahenditega, mis on tarvilised kodanike enesekaitseks õhurünnakute puhul. Loengute, brošüüride, vastavate kirjutuste, näituste, juhiste ja tabelite abil püütakse selle nädala jooksul kõikjal kodanikele selgeks teha, mida igäüks meist peaks teadma kodanlikust õhukaitsest ning mis ülesanne on meil igäühel seal täita.

Säärase õpised on vajalised mitte üksi sõdivatele rahvastele, vaid ka rahu armastavale rahvale. Vana roomlaste ütlus on maksev ka tänapäev — „si vis pacem — para bellum!“ Tahad rahu, siis valmistu sõjaks. Meil on oma sõjavägi, meil on Kaitseliit, tuletõrje ja teised organisatsioonid, kes tegetsevad ka riigikaitseliste küsimustega.

Neil kõigil on oma plaanikindel väljaõppekava, mida teostatakse järjekindlalt, et olla kursis kõigi uuema aja saavutustega tehnika alal. Meie tulevik kohustab meid valvel olema oma riigi ja rahva julgeoleku eest.

Börsi saalis korraldatud kodanliku õhukaitse näitusel on näha piltlikult, mida iga kodanik peaks teadma kodanlikust õhukaitsest, ja nimelt: kuidas pimendada aknaid õhuhoju puhul, kuidas anda esmaabi õhurünnakutel saadud vigastuste puhul, kuidas kaitsta endid ja toiduaineid sõjagaaside vastu, missugused on uusimad õhurelvad ja kuidas kaitsta end nende vastu. Kõike seda võib näha kodanliku õhukaitse näitusel. Väljapanekud on huvitavad ja oleks soovitatav, et kõik Tallinna kodanikud selle näitusega tutvuksid.

Kodanliku õhukaitse propaganda nädal tahab anda kodanikele õpiseid enesekaitse alalt, aga ühtlasi tuleb ta kodanikele meele ka neid kohuseid, mida meil igäühel tuleb täita oma kodu, oma perekonna ja oma riigi kaitseks.

Selle teostamiseks astume kodanliku õhukaitse ridadesse, tõendame ühistunnet ja tõsist tahet kaitsta oma kallist kodumaad igal ajal ja igas olukorras. Selles teadmises astume julgelt vastu oma tulevikule.



Üleriigiline kodanlik

Õhu- ja gaasikaitse nädal

Õhu- ja gaasikaitse küsimusele on meil seni pöördud õieti vähe tähelepanu. Sel ajal, kui Euroopa suurlinnade kodanikud käivad juba oma igapäevastel käikudel ringi gaasitorbikud õlal, ei tea suurem osa meie inimestest, kuidas sellane gaasitorbik õieti väljagi näeb. See on seletatav kahe asjaoluga: 1) meie valjult deklareeritud erapooletus peab meid igasugustest sõjaohutudest eemale jätma, ja 2) gaasisõja otsest hädaohtu on tegelikult ülehinnatud.

See kõik ei tähenda aga seda, et meie ei peaks valvel olema. Kodanike ettevalmistamine rahu ajal võimalikeks tulevikusündmusiks on iga riigi üks tähtsaimaid ülesandeid. Sellest seisukohast välja minnes on hakatud ka meil kodanikke lähemalt tutvustama õhukaitse küsimustega, milleks läinud nädalal korraldati üleriigiline õhukaitse nädal.

Üks tähtsaimaid ja põhjanevaimaid küsimusi õhuohu puhul on masside hoidmine paanika eest, mis on mitu korda hullem kui otsese õhuohu tagajärg. Vältida paanikat tähendab vältida kogu õhusõja ohtu, sest tarviliste ettevalmistuste ja ettevaatusabinõude juures on õhuohu tagajärjed rahvamasside külmavereleelise ja teadlikul käitumisel õieti väikesed, igatahes määratu väiksemad kui nad seda oleksid rahvamasside paanikasse sattumisel.

On täiesti loomulik ja arusaadav, et kodanikud peavad täitma kõiki neid korraldusi ja määrusi, mis ähvardavaiks juhtumeiks on ette kirjutatud Vabatahtliku Kodanliku Õhukaitse Liidu õhuohu vastu võitlemise juhtnõuroides. Siin on esimene tingimus just hoidumise paanikasse sattumast, majade ja elamute põõningute kordaseadmise ja igasugusest kolist-risust puhastamine, varjendite ehitamine ja nende tundmaõppimine, tuleohu vastu võitlemise teadmiste omandamine, sanitaarvarustuse soetamine jne. Rohke propaganda, mis teostati õhukaitse nädala puhul üle riigi, peaks andma selles suhtes kodanikele küllaldaselt näpunäiteid.

Tallinnas korraldati õhukaitse nädala puhul õhukaitse näitus, kus oli kodanikel võimalus kõigiti tutvuda nende vahenditega ja abinõudega, mis on tarvilikud õhukaitseks. Näitust külastati ohtralt ja näituse külastajad viisid siit kaasa tõhusaid teadmisi vajalikuks enesekaitseks õhuohu puhul.

Ühenduses sellega liikus Tallinna tänavail pidevalt ringi õhukaitse propaganda auto, kust kutsuti valjuhääldaja kaudu kodanikke tutvuma õhukaitse vastu võitlemise abinõudega.

Rohkesti külastajaid käis ka Harjumäe all õhukaitse varjendis, kus anti instruktorite poolt kodanikele vastavaid seletusi.

Üleriigilise õhu- ja gaasikaitse nädala puhul pöördusid ka meie kõrgemad riigijuhid sõnavõttudega kodanike poole õhukaitse küsimuste selgitamiseks. 23. septembril oli Sõjavägede Ülemjuhataja kindral J. Laidoneri sõnavõtt raadios, kus ta kõneles muu seas järgmist:

„Üle minnes praeguse kodanliku õhukaitse nädala peale, ma tahaksin alla kriipsutada mõnd mõtet. Tänapäeva sõda erineb suurel määral läinud aegade sõdadest. On juure tulnud sõda õhuruumis, mille oht tabab mitte üksnes sõjavägesid rindel, vaid veel rohkem sõjalisi objekte tagalas, isegi kogu riigi maa-alal, ja arusaadavalt ka tsiviilelanikke — nende seas naisi ja lapsi, kes harilikult sõjategevusest osa ei võta.

Isegi siis, kui vastavate kokkulepete ja käskude järgi pommitatakse õhust ainult sõjalise tähtsusega objekte, satuvad tsiviilelanikud ja nende varandus pommitamise ohtu. Näiteks kui õhust pommitatakse kasarmuid või aerodrome või mingisuguseid sõjalisi ladusid, siis arusaadavalt pommid võivad tabada ka ümbruskonna elanikke ja nende varandust. Me teame, et raudteejaamad ja üldse raudtee sõlmpunktid on suure tähtsusega sõjalised objektid. Arusaadavalt nende pommitamine tabab tahes-tahtmata ka paljusid tsiviilelanikke.

Niisiis on selge, et õhusõjaohu mõõdapääsmatult tabab mitte ainult sõjaväeosi, vaid ka osa kogu rahvast. Seda ohtu peame me ette nägema ja ennast ette valmistama selle vältimiseks. Arvan, et kõige suurem oht õhust pommitamisel tekib siis, kui elanike keskel pääseb lahti kabuhirm ja korralagedus.

Iga oht väheneb suurel määral, kui selle tagajärjed on ette nähtud ja kui koha peal on loodud organisatsioon, kes õhust pommitamise puhul korraldava ja abistava käega vahele astub.

Me arvame, et üldse üht hästi organiseeritud ja sisemiselt hästi korraldatud riiki on vaenlasel raske vallutada. Aga me teame ka, et ainult valitsuse võim üksi ei jõua kõike korraldada, vaid siin peab appi tulema kodanike enesekorraldus ja isetegevus.

Meie riigis meie sõjavägede kõrval on juba loodud suured endakaitse organisatsioonid Kaitseliidu, Naiskodukaitse ja nende noorteorganisatsioonide näol. Samuti etendab suurt osa hädaohu vastu õhust meie tuletõrje korraldus. Kõik need ja ka paljud teised organisatsioonid peavad ennast ette valmistama sõja korras hädaohu vastu õhust.

Aga eraldi pöördun ma selles küsimuses kõikide meie noorteorganisatsioonide poole. Kõik meie noored peaksid end oma otsese töö kõrval ette valmistama ka kodanliku õhukaitse ülesannete täitmiseks, sest noorte tööst sel alal võib meile olla sõjaohu korral otsene suur kasu, ja mis veel tähtsam — noortest sirguvad meile tulevikus kodanikud, kes kõigis neis asjus on juba teadlikult hästi ette valmistatud.

Minu praeguse lühikese kõne ülesandeks ei ole õhukaitse tehniliste küsimuste selgitamine. Selleks on meil vastav organisatsioon ja selleks peame ka käesolevat kodanliku õhukaitse nädalat.

Ma tahaksin siiski tähelepanu juhtida ühele asjale. Meil on palju räägitud gaasi hädaohust ja palju räägitakse ka pommide ohust. Arvan, et sõja korral

gaasi hädaoht ei ole vist siiski nii akuutne kui seda arvatakse, sest kõik riigid on kohustunud mitte tarvitama mürggaase, ja kui sellest tulevad üleastumised, siis loodame, et need jäävad üksikuiks juhtumeiks.

Mis puutub pommidesse, siis praeguses sõjas nende jõud on küll määratu suur, kuid nende arv on enam-vähem piiratud. Siinjuures ei tohi aga unustada, et iga pommi lõhkemisel tekib sadu ja isegi tuhandeid surmavaid kilde ja pealeselle veel esemeid, mida pomm oma lõhkemisel laiali paiskab. Seepärast paistab, et passiivse õhukaitse korraldamisel me peame kõigepealt mõtlema pommikildude hädaohule, millest seni meil on räägitud vähem kui gaasidest ja pommidest endist.

Enne lõpetamist tahaksin avaldada mõne mõtte praeguse seisukorra kohta. Hiiglasuurriigid on üksteisega sõjas ja nad võitlevad mitte ainult relvadega, vaid veel intensiivsem on majanduslik sõda. Arusaadav, et selle all kannatavad ka neutraalsed riigid ja rahvad, kes otse sõjast osa ei võta.

Meile on saatus seni olnud õnnelik ja me oleme väljaspool sõda, ehkki sõjateater on üsna meie lähedal.

Pühapäeval, 17. septembril s. a., algusega kell 4 p. l. toimus „Estonia“ kontsertsaalis pidulik kodanliku õhukaitse propaganda-majandusnädala avaaktus, mida oma osavõtuga austasid ka peaminister K. Eenpalu ja siseminister R. Veermaa.

Aktus algas Raimund Kulli bravuurmarsiga „Kodumaa“, mille kandis ette Tallinna linna ettevõtete osakonna orkester A. Helisto juhatusel.

Aktuse avas Vabatahtliku Kodanliku Õhukaitse Liidu esimees ministriabi A. Keller, kes oma sõnavõtus kriipsutas alla seda suurt tööd, mis meie ametiasutused kui ka kodanikud ise on teinud kodanliku õhukaitse alal, koondunult vastavatesse organisatsioonidesse. Tehtud töö ja kodanike aktiivne huvi õhukaitse küsimuste vastu laseb meid kindlalt vastu vaadata võimalikkudele hädaohtudele, mis meid võiksid ähvardada õhust.

Seejärel Vabatahtliku Kodanliku Õhukaitse Liidu esimees A. Keller palus peaministrit võtta sõna.

Peaminister K. Eenpalu, kelle kõnetooli asumist koosolijad tervitasid müriseva aplausiga, pöördus kõigepealt tunnustavate sõnadega Vabatahtliku Kodanliku Õhukaitse Liidu tegelaste poole. Peaminister kinnitas, et valitsus hindab kõrgelt seda suurt tööd, mille vabatahtlikult organiseerunud kodanikud on endile võtnud, et ühiselt sõjaväega ja teiste kaitseorganisatsioonidega kaitsta meie maad ja rahvast, meie elu ja varandusi, kuid samuti ka meie meelekindlust õhukallaletungide vastu, kui selleks peaks tekkima tarvidus.

Edasi peaminister ütles:

„Sellest ajast arvates, kui mul viimati oli võimalus rahva ees esineda kõnega, on palju muutunud. Meie kõik mäletame, kuidas Moskva-Londoni-Pariisi läbi-rääkimiste karile sattudes Nõukogude Liidu ja Saksa-maa vahel sõlmiti mittekallaletungi-leping, ja meie mäletame ka kõik, mis sellele järgnes: 1. septembri ümber algas sõjaline tegevus Saksa ja Poola vahel. Sellele seltsis 17. septembri paigu Nõukogude Liidu sõjavägede marssimine üle Poola idapiiri, mis Nõukogude Vene pea- ja välisministri seletuse kohaselt toimus põhjusel, et Venemaa ei saa teisiti, kui et ta peab oma sugurahvad — valgevenelased ja ukrain-lased — võtma kaitse alla selles sõjalises tegevuses, mis oli puhkenud teiste riikide vahel.

Meile on selge ja arusaadav, et sellane olukord ei võinud jääda mõjuta Balti mere rannikul asuvaile rahvastele ja et siin selle tagajärjel mõistetavalt pidi tekkima teatav ärevus ja ettevaatlikkus. Milleni see sõjaline tegevus on arenenud, see on meile hästi teada, ja viimastest päevadest teame lisaks veel seda, et on tõmmatud demarkatsioonijoon Saksa ja Nõukogude Liidu sõjavägede vahele ja et juba mõned päeva ei ole enam ei Poola valitsust ega Poola riiki.

Meie võime aga tänada oma rahva kui ka teiste Baltimaade rahvaste kindlat meelt selle eest, et tekkinud ärevus on olnud nii väikesemõõduline. Võime öelda, et hoopis väiksema ulatusega kui me seda oma rahva juures mäletame 1914. a. puhkenud maailmasõja esimesil nädalail. Me ei saa salata, et ka meil on inimeste meeleoludes ette tulnud täiesti üleliigsete tagavaradega varustamise häirivaid nähteid, et meil on osaliselt ette tulnud ka rahade väljavõtmisi pankadest. Aga nüüd, hinnates kõike seda, mis meil neil nädalail on toimunud, võime öelda, et kõik see on olnud seevõrra väikesemõõduline, et siin valitsus pidas targemaks mitte vahele astuda rahustavate sõnadega, vaid oli arvamisel, et igasugused rahustavad sõnad võivad sellele veel rohkem tähelepanu tõmmata ja kutsuda esile tegevuse veelgi suurenemise ärides kui ka pankades. Praegu võime kinnitada, et pankadesse raha juurevool on suurem kui sealt äravool. Võime samuti kinnitada, et üksikute kaubaartiklite vastu huvi tundmine on juba maha joosnud. Ja kui viimaseil päevil näeme erilist huvi seebi või koguni tulitikkude vastu, siis ka see kahtlemata jookseb paari päeva jooksul täiesti maha.

Äga hoolimata kõigest sellest küsib ometi igaüks meist, kuidas hinnata meie üldist seisukorda, või teiste sõnadega, kuidas hinnata praegusel korral meie riiklikku kindlustunnet.

Ma tahaksin olla siin teie ees selle poolt otsekohene ja öelda, et kõigi hinnete kohaselt meie seisukord rahvusvaheliselt on praegu kindel ja et teisiti hindamiseks ei ole mingit põhjust.

Edasi on meie erapooletuse kaitseks oluline, et meie maa pärisrahvad elaksid ja töötaksid üksteise austamises, lugupidamises ja sõpruses. Me teame, et meie maal on mitmeid meie kui enamusrahvaga põliselt koos elanud rahvaid. Meie kui igivana asurahvas siin oleme hiljem ajaloo käigus kaaselanikeks oma maapinna saanud mitmeid rahvaid, kellede ürgne päritolumaa asub väljaspool Eestit. On väga oluline, missuguseks on kujunenud ja edasi kujunevad meie vahekorrad kõigi siit maa pärisrahvastega. Meie ei saa võtta endale teist seisukohta kui seda, et meie vahel peab olema, nagu ütlesin, vastastikune austamine, sõprus ja vastastikune üksteisest lugupidamine nii rahvuste kui ka nende üksikliikmete vahel.

Kõneldes meie erapooletuse kaitsest kuulub selle hulka kahtlemata ka meie erapooletuse sisemine hoiak. Ma kuulsin hiljuti, kuidas üks Hollandi riigi juhtiv tegelane ühe meie riigitegelase poole pöördudes ütles, et teie ei või endale ette kujutada, missugust endadistsipliini pidime teostama siis, kui meil tuli olla erapooletu võitlevate poole vahel maailmasõja päevil paarkümmend aastat tagasi.

Seda kõike peab teadma ka meie rahvas, sest meie rahvas on ju clav keha, igaüks mõtleb, igaüks tunneb, igaühel on oma antipaatiad ja sümpaatiad, igaühel on armastus ja igaühel on viha, sest lõppeks me oleme ju kõik inimesed. Äga seejuures olgu kindlaks teadmiseks, et kui sa ei ole segatud teiste võitlevate poole tülidesse, siis ole korrektne igaühe vastu, kes sinu erapooletust ja sinu iseseisvust austab, kes sellest lugu peab ja seda tunnustab. Kuid samuti ma loodan kindlasti, et ühisest austusest ja usust meie rahvaste ühise töö kindlusse ka meie rahvusvähemuste ja ta liikmete poolt ei kutsuta esile midagi sellast, mis võiks riivata enamusrahvuse ja ta liikmete au- ja enesetunnet.

Edasi iseloomustas peaminister nende inimeste vääritust meie ühiskondlikus elus, kes oma sõnades ja tegudes ei suuda end vaos hoida ja kes riigile kahju teevad. Peaminister rõhutas, et tagavarade suhtes oleme me palju paremas seisukorras kui nii mõnedki meie naabermaad ja nende linnad, kuna me peagu kõigi ainete tagavarade korraldamisele asusime juba aastaid tagasi.

Lennuväe üldisi kasutamisevõimalusi kaasaja sõdade kogemusel

H. KITVEL, major, [sv.-lendur

3. Lennuväe kasutamise tehnilisi võimalusi.

Lennuväe sõjalise rakendamise vaatlemisel selgus, et üheks oluliseks teguriks lennukite rakendamisel tuleb pidada lennukite masside olemasolu. Kergib aga küsimus, kas sellane massiline lennukite rakendamine on üldse võimalik ja kuidas lahendada lennukite kasutamise seoses olevad tehnilised probleemid.

Teatavasti iseloomustavad õhujõudude võimet lennukite tehnilised omadused, lennukite arv, lennukite tootmise produktiivsus ning tehniline varustamine, isikulise koosseisu täiendamise korraldamine ja lõpuks õhujõudude organisatsioon ja juhtimine. Need kõik on väga tähtsad küsimused ja vajavad seepärast veidi lähemat valgustamist.

a) Lennukid, nende võimed ja produktiivsus.

Lennuki olulisemad omadused on: — lennukiirus; — tõusukiirus; — maksimaalne tõusukõrgus ehk lagi; — tegevusulatus; — sõjaline kandevõime ja relvastus. Kaasaja tuntuimate lennukitüüpide omadused ja kaasaegsete ning maailmasõjaaegsete lennukite võimete võrdlus on toodud lisa nr. 1.

Horisontaal- ja tõusukiirused on tähtsaimad lennuki omadused, sest nad võimaldavad lennukil kiiresti jõuda eesmärgini ja kiiresti täita oma ülesande, viibides võimalikult lühemat aega teel märgini ja tagasi. Aeg, mis kulub märgini ja sealt tagasi lennukil, on ülesande seisukohalt ebaproduktiivne; lennukid viibivad selle aja kestes vaenlase lennukite rünnakute ohus ja õhukaitse suurtükiväe tule all, mistõttu on parem, kui see ebaproduktiivne aeg on võimalikult lühem.

Teiseks tähtsaks omaduseks kaasaja lennukil on tõusuvõime ehk lagi. Mida kõrgemal asub lennuk, seda vähem on ta kättesaadav vastase lennukile ja, mis peaaegu, vastase õhukaitse suurtükiväele. Ka õhuvaatlus ei suuda kõrgelviibivat lennukit nii kergesti avastada ja lennukit saavutada ootamatuse, mis on oluline õhukaitsevahendeist möödumisel.

Kolmandaks oluliseks lennuki omaduseks on tegevusulatus. Mida suurem see on, seda kaugemale ulatub lennukite tegevus ja seda suuremad maa-alad on õhukallaletungide ohus.

Neljandaks omadus, ja nimelt kandevõime, on lennuki töö koefitsiendiks. Omades eespool loetletud omadusi suudab lennuk, mis kannab suuri koormaid, teha rohkem kui see, mille koorem on väiksem.

Kaasaja lennukid on juba praegu tehnilisest vaatepunktist küllalt võimsad. Kiirused kuni 450 km/t., suur tõusukiirus, lagi kuni 10.000 m, tegevusulatus täie koormaga 800—1000 km ja isegi rohkem ning kandevõime 2000 kg ja enam — need on arvud, mis kõnelevad küllalt selget keelt.

Tingitult õhusõja aktiivsest iseloomust on kõige rohkem arendatud pommitajaid. Itaalia-Abessiinia, Hispaania ja Jaapani-Hiina sõda on näidanud, et kaasaja pommitaja on jõudnud suure täiuslikkuseni. Ta osutus võimeliseks täita rünnakülesandeid linnadele ja vägedele ja ta oli ka heaks transpordi ja varustamise vahendiks. Moodsete pommitajate võimeid iseloomustab eriti üks rekord, mille püstitas Prantsuse pommitaja „Amiot 370“, mis varustatuna kahe 680 HP mootoriga 09. 02. 1938. a. sooritas 2000-kg koormaga 2000-km lennu, keskmise kiirusega 437 km/t. See rekord näitab meile, et Euroopa riikides pole enam kohti, mis võimaliku sõja puhul oleksid väljaspool õhust pommituste ohtu. Meeskonna vastava väljaõppe juures peaks moodne kiire pommitaja suutma edukalt täita ka luureülesandeid.

Hävitatavate peamiseks ülesandeks on teatavasti pommitajate tegevuse takistamine. Kaasaja sõdade kogemused näitavad, et hävitajaid kasutati edukalt ka maapealsete märkide ründamiseks. Teatavasti on ja jääb tulevikuski hävitaja peamõõduks suur lennukiirus ja pommitajast suurem manöövrivõime, mis talle on vajalik pommitajate kättesaamiseks ja võitmiseks õhulahingus. Paistab siiski, et nüüdisaja pommitajad on niivõrd arenenud, et selle ülesande täitmine kujuneb hävitajale küllaltki raskeks. Seega pole aga öeldud, nagu ei oleks hävitajaid vaja. Vastupidi, nii Hispaania kui ka Jaapani-Hiina sõda näitavad, et hävitajaid on kasutatud oma pommitajate ja teiste lennukite liikide tegevusvabaduse kindlustamiseks ja nende kaitseks, ning vastupidi, vaenlase lennukite tegevusvabaduse piiramiseks, mispärast peab arvama, et neid kasutatakse neiks otstarbeiks edaspidigi.

Kõik teised lennukite tüübid, nagu side-, transport- jne. lennukid, omavad erivarustuse ja on kohaldatud eriülesannete täitmiseks. Ka neilt nõutakse suuri kiirusi ja võimalust mööda ka suurt manöövrivõimet, et nad võiks vajaduse korral astuda lahingusse hävitajatega või pääseda nende rünnakuist.

Siinjuures on huvitav märkida, kuivõrd kaasaja lennuk on saavutanud neid norme, mida Douhet käsitles oma töös „Tulevikusõda 19...“.

Lennuk, mootori võimsusega 2000 HP.

| Kasulik koorem kg | Lagi m | Lennukestvus tnd. | Pomme kg |
|----------------------|-----------|----------------------|-------------|
| 2600 | 7000 | 5 | 700 |
| 3600 | 6500 | 5 | 2000 |
| 4600 | 5600 | 7 | 2000 |
| 5600 | 4800 | 9 | 2000 |

Lennuk, mootori võimsusega 3000 HP.

| Kasulik koorem kg | Lagi m | Lennukestvus tnd. | Pomme kg |
|----------------------|-----------|----------------------|-------------|
| 4620 | 6000 | 6 | 1000 |
| 6620 | 4900 | 6 | 3000 |
| 9620 | 3500 | 8 | 5000 |

Lennuk, mootori võimsusega 6000 HP.

| Kasulik koorem kg | Lagi m | Lennukestvus tnd. | Pomme kg |
|----------------------|-----------|----------------------|-------------|
| 12200 | 5000 | 6 | 4500 |
| 15200 | 4000 | 9 | 5000 |
| 18200 | 3500 | 9 | 8000 |

Douhet näeb ette ka mitmesuguseid teisi variante, kuid piisab toodustki, et teha järeldusi. Nagu näeme, on kaasaja lennuk mõnes suhtes jõudnud tehniliselt Douhet poolt soovitatud lennukeist ette. Maha nad on jäänud peamiselt kandejõus. Kuid Douhet unustab täieliselt õhukaitse. Kuhu läheks näiteks suur, raske ja arvatavasti võrdlemisi aeglane lennuk (Douhet ei kõnele kiirusest, sest see polevat tema arvates oluline) kõrgsil 3000—5000 m. Ta langeks otsekohe õhukaitse suurtükiväe ohvriks, sest kaasaja õhukaitse suurtükiväe täpne tuli ulatub kindlasti 5000 m. Seejärel on vist kaasaja lahendus parem: lennukid ei oma nii suurt kandejõudu, kuid selle eest on nende kiirus, tõusu- ja manöövrivõime paremad.

Üliraskete ja samuti kiirete lennukite puhul kergib aga veel üks probleem, mis teeb küllaltki raskusi kaasageisile lennukeile ning mis tulevikusõjas nõuab lahendamist esimeses järjekorras, ja see on aerodroomide küsimus. Lennuki kiiruse ja raskuse suurenedes vajavad lennukid üha suuremaid ja hea pinnasega aerodroome. Teadagi pole sellaste aerodroomide leidmine sõjalaolukorras kerge, aga me teame kaasaja sõdade kogemustest, et aerodroomi pinnase seisukord võib saada saatuslikuks tervele suurele operatsioonile (Guadalajara lahing).

Arvatavasti on tulevikusõjas alatised korrastatud aerodroomid esimesteks õhurünnakute objektideks, mistõttu nende kasutamine muutub küsitavaks. Aerodroomide täieline moondamine on nende suurte mõõtude tõttu vaevalt võimalik. Tuleb silmas pidada ka seda, et pommitamisel ei ole tingimata tarviline tabada aerodroomi hoonestikku või aerodroomil asuvaid lennukid. Aerodroomi tegevuse teatavaks halvamiseks

piisab ka ta pinnase rikkumisest suurekalibriliste pommidega, mis osaliselt võib piirata lennuväe tegevust, ning siis langevad tegevusvõimetud lennukid sellasel aerodroomil iseenest järgmise pommituslaine ohvriks. Et Hiinas ei saavutatud tõhusaid tulemusi aerodroomi pinnase rikkumise teel, ei ütle veel, et see osutuks võimatuks ka tulevikus.

Kaasajal kõneldakse palju maa-aluseist aerodroomidest, mis olevat mõnes riigis juba olemaski. Kuid ka see lahendus on poolik, sest maa alla võib paigutada angaare, töökodasid, ladusid jne., kuid aerodroomi kuj niisugust on siiski raske varjata. Isegi siis, kui ka start võib teostuda vastavate seadiste abil otse maa alt, peab maandumine ikkagi toimuma maapealsele platsile ja see kindlasti demaskeerib aerodroome.

Kaasaja sõdade kogemused on tõestanud, et igal lennuväe üksusel peab kasutada olema mitu aerodroomi, kusjuures on oluline, et baasi aerodroomid asuksid võimalikult kaugemal rindest. Lennuväe üksused peavad selleks, et mitte langeda vaenlase pommitajate ohvriks, sageli vahetama aerodroome ja sooritama oma lahingulende peamiselt rindele lähedale nihutatud aerodroomidelt, kuhu nad saavad vahetult enne ülesande täitmisele asumist. Katkestamatu lahingutegevuse võimaldamiseks peavad sellased aerodroomid olema varustatud vajalike põletis-määrdeainete ja lahingumoonaga tagavaradega.

Viimse probleemina lennuväe tehnilise rakendamise sarjas vaatleme lennutööstuse produktsiooni ja lennuväe materjalosa asendamise võimalusi sõjas, võrreldes selleks andmeid üksikute riikide lennutööstuste produktsiooni ning lennuväe kaotuste kohta Maailmasõjas.

Nagu sellekohastest arvudest nähtub, on lennuväe kaotused Maailmasõjas olnud väga suured ning lennuväe võimsuse alalhoidmiseks tuli produtseerida keskmiselt 20 korda rohkem lennukid kui neid oli rivis. Arvesse võttes, et tolleaegsed lennukid olid puukonstruktsiooniga ja seetõttu kergesti purunesid ebaõnnestunud maandumisel jne., võib arvata, et edaspidi kaotuste % ei ole nii kõrge. Selle vastu on aga kaasaja metallkonstruktsiooniga lennukite parandamine läinud väga keeruliseks ja, nagu tõendavad Hispaania sõja kogemused, tühine remont viib tihtigi lennuki pikemaks ajaks rivist välja.

Ei saa ka ütelda, et lennuväe kaotused kaasaja lahinguis ja muil põhjusil oleksid olnud väikesed. Douhet arvestas, et ainult esimesel sõjapäeval lüüakse rivist välja 43% pommilennukeist. Kuigi võib arvata, et nii kohutavalt suureks see % siiski ei tõuse, on see siiski kindlasti küllaltki suur, küündides 50—80% kuus, et panna mõtlema. Ka Hispaania, eriti aga Jaapani-Hiina sõja kogemused näitavad, et lennukite kaotused on tõesti suured, ehkki neile andmeile on raske baseeruda, kuna need ei paista olevat täpsed.

Kas suudavad ükskõik mis riigi lennutehased täiendada neid kohutavaid kaotusi materjalosas ka tulevikusõjas, ja seda pealegi veel siis, kui neid tööstusi ähvardab alatine pommitusohu? Paistab, et see üles-

anne osutub lennutööstusele raskeks, ja juba sõja esimesil päevil võib tekkida olukord, kus lennukeid ei jatku enam hädavajalisimategi ülesannete täitmiseks, kõnelemata strateegilisest purustamisest.

Kokku võttes kõike öeldud lennuväe tehnilise rakendamise kohta võime teha järgmise järelduse:

Lennuväe kasutamine suurtes masinades on tulevikusõjas võimalik ainult lühikese aja kestes ning edaspidine lennuväe täiendamine tekitab raskusi. Samuti on lennuväe edukas tegutsemine tähtsal määral olenev aerodroomide võrgu korralikust arendamisest.

b) Lennukite relvastus.

Lennuki relvastuse kandvaimaks osaks pealetungil maapealsetele märkidele on pommid ning pealetungil ja kaitsel õhus viibivate märkide vastu kuulipildujad ja suurtükid, kusjuures kuulipildujad viimasel ajal on olnud edukalt kasutatavad ka maapealsete märkide vastu.

Kaasaja sõja olukorras sunnib õhukaitsereelvade tavaliselt pommitajaid oma ülesannete täitmisel lendama kõrgel ning normaalseiks pommituskõrgusiks tuleb enamikul juhtudel lugeda kõrgusi 5000—10.000 m vahel. Madalamalt lendavaid pommitajaid ootab paratamatu häving õhukaitsereelvade tules. Kuna õhukaitsereelvad kogu aeg kiiresti arenevad ja ka õhukaitse teised vahendid, nagu kõrgusmõõtjad, lennusuuna määravad, tulejuhtimisscadmed jne., on võrdlemisi täiuslikud, siis võib arvata, et tulevikusõjas õhukaitse oht lennukeile veelgi suureneb. Seoses lennukite suurte kiirusega vähenevad kindlasti tabamise võimalused pommituslennukeilt, eriti väiksemate märkide pihta. Pihtamised valitud märkidele muutuvad arvatavasti harvemaks ning selle arvel tekivad üha suuremad kahjud neile, kes otseselt sõjast osa ei võta.

Kaasaja sõdades on kasutatud mitmesuguseid pommeid kaliibreid ja pommeid liike. Moodsete linnade purustamisel on kasutatud peamiselt fagassomme, Hiinas selle kõrval ka suurel arvul süütepomme ja arvatavasti ka mürkgaasipomme. Fagass- ja süütepomme hävitustöö tulemused on olnud täiesti rahuldavad. Gaasipomme mõju on aga selgusetu, kuna nende kasutamist varjatakse. Tõenäoselt aga hoolimata totaalsõjas, sellases nagu sõda arvatavasti kujuneb tulevikus, kasutatakse gaasipomme suuremal määral ning ei ole põhjust arvata, miks nende pommeid mõju peaks olema väike. Vastupidi, teades sõjagaaside omadusi võib kindlasti ütelda, et õhujõudude ja sõjagaasi ühine tarvitamine toob laastavaid tulemusi sellele riigile ja rahvale, kelle vastu neid kasutatakse.

Mis puutub lennuki ülejäänud relvastusse, siis kaasaja sõdade kohta praegu käsitada olevad andmed ei luba veel jõuda mingile kindlale otsusele selle kohta, missugune relv on lennukile otstarbekam, kas kuulipilduja või suurtükk. Peab aga arvama, et kuna mitme kuulipildujaga varustatud lennuk suudab lühikese õhulahingu kestes välja lasta väga suure hulga



Õhust pommituse hävitustöö

kuule, siis on vastase lennuki tabamine tõenäosem kui suurtükiga varustatud lennukil. Praegu näibki, et on maksvusele pääsnud tendents varustada lennukeid mitme kuulipildujaga, mis lasevad suure kiirusega, nii et võimalik oleks märgi vastu paisata lühikese ajaga võimalikult rohkem kuule. Kombinatsioon suurtükkkuulipilduja on küllalt ohtlik ka lennukeile ning need relvad, asetatuna hävitajale, teevad viimase tõsiseks vastaseks võrdlemisi kohmakale pommitajale. Seepärast näeme viimasel ajal loobumist põhimõttest, et pommitajad kaitsku ise ennast. Niihästi Hispaanias kui ka Jaapani-Hiina sõjas kasutatakse eduga pommitajate kaitses hävitajatega, kuna nähtavasti pommitajad ise ei suuda end küllalt tõhusalt kaitsta.

Prantsuse kapten Pigeon jõuab pärast pikki teoreetilisi arutlusi otsusele, et hävitaja on õhulahingus ikkagi paremas olukorras. Ta leiab, et olenevalt vastase tulevõimsusest tuleb hävitajal tuli avada kuulipildujaist vähimalt 280—420 m ning suurtükist vähimalt 380—450 m kauguselt. Seejuures kõiguvad tabamisvõimalused hävitajail 85—81% vahel ja pommitajail, selle tõttu, et hävitaja kui märgi pindala on palju väiksem, 50—37% vahel. Need tabamisvõimalused olevat enamvähem ühesugused nii kuulipildujal kui ka suurtükil. Huvitav on Pigeon'i lõppotsus. Kuna tabamisvõimalused (võetud on kõige soodsam olukord) on võrdsed kuulipildujate või suurtükkide kasutamisel, ja kui see tabamisvõimalus hävitajail on ümarguselt 80%, siis on kindel, et õhulahingus saab pommitaja vähimalt ühe tabamise kuulipildujast või suurtükist oma elulisimasse ossa. Laskemoona kulu selle ühe tabamise saamiseks oleks 60 padrunit kuulipildujale ja 35 mürsku suurtükile. Arvestades seda, et klp. padrunid on mürskudest palju kergemad ning et neid saab seetõttu suurel arvul lennule kaasa võtta, tuleb eeltoodust järeldada: ei ole erilist mõtet kasutada suurtükke, kuna lennuk saab kaasa võtta liialt vähe mürske.

Üldiselt näib, et lennuväe relvastuse kohta tulevikusõjas võib teha järgmise järelduse:

Tulevikusõjas on kardetavamaks lennuväe relvaks sõjagaasiga täidetud pomm ning kõik teised pommeid liigid. Kaitsereelvastusena teise lennuki vastu

ning pealetungirelvana teisele lennukile kui ka maapealsetele märkidele kasutavad lennukid tulevikusõjas niihästi kuulipildujaid kui ka suurtükke.

4. Lennuväe isikuline koosseis, juhtimine ja organisatsioon.

a) Isikuline koosseis ja juhtimine.

Enam kui mujal etendab isikuline koosseis tähtsast osa lennuväes. Vähe sellest, et lennukil on häid omadusi, peab olema ka inimesi, kes sellest suudavad „välja pigistada“ kõiki tema võimeid.

Hea lendava koosseisu väljaõpetamine nõuab palju aega ja kulu. Kus sellest nõudest kinni ei peeta, seal annab see end valusalt tunda, nagu see sündis Maailmasõja ajal Inglise lennuväes, kus halvasti väljaõpetatud noori lendureid saadeti lahinguisse ja kus nad massiliselt langesid vilunud Saksa lendurite ohvriks.

Peale kogemuste ja vilumuse peab lendaval koosseisul olema kõrge moraal, sest viibimine õhus, kus puudub „kõünarnuki tunne“, ja eriti õhulahing, nõuab inimeselt otsustusvõimet ja julgust. Lendur ei ole mitte ainult nagu autojuht masina käsitaja, vaid ta on pigem lennuki hingeks, ning selle „hinge“ kasvatamisele tuleb pöörduda suurt tähelepanu. Kui lennuväelt tulevikusõjas nõutakse suuri tegusid, siis peab omatama vastava ettevalmistusega isikliku koosseisu, mille õpetamine ja kasvatamine nõuab palju aega. Seejuures on see aeg erinev, olenevalt sellest, kas valmistatakse ette lendavat koosseisu koostöö-, pommitus- või hävituslennuväele. Nii polnud vaenulised pooled Hispaania kodusõjas sõja esimese 18 kuu kestes veel suutnud ette valmistada oma meeskonda koostöölennuväele, kuna aga valitsusväelased sama aja kestes olid välja õpetanud juba kuni 200 pommituslennuki meeskonda. Kõige lühemat aega nõuab lendava koosseisu ettevalmistamine hävituslennuväele, milleks Hispaania kodusõja kogemusel kulub keskmiselt 6—8 kuud.

Ka major Schüttel juhhib tähelepanu lendava koosseisu väljaõpetamiseks vajalisele ajale, arvates, et selleks kulub aega: lendurile vähimalt 1 a., lennuväe üksuse juhile mõni aasta, motoristile 2—3 aastat. Sellega tekib veel üks raskus, mis lubab oletada, et kui tulevikusõda venib pikale, siis lisandub materjalosa asendamise raskusele veel lendava koosseisu puudus, sest on väga küsitav, kas jõutakse küllalt kiiresti ette valmistada lendureid ja teisi eriteadlasi kaotuste asendamiseks. See annab veel kord põhjust oletada, et lennuväe arv pärast esimesi võimsaid lööke kahe- ja pikema aja kestes pole siis enam juttugi lennuväe masside kasutamise võimalusist.

Käsikäes lendava koosseisu ettevalmistamisega peab aegsasti mõtlema ka kõrge teadusliku haridusega eriteadlaste kasvatamisele, kes suudaksid kiiresti lahendada üleskerkivad tehnilised probleemid ja pidevalt arendada lennuväe materjalosa.

Venelane E. Tatarčenko arvab, et sõja esimeste kuude kestes võib oodata 30—40% kaotusi lendavas

koosseisus ning et esimese 6—10 sõjakuu kestes tuleb lendavat koosseisu täiendada rahu ajal ettevalmistatud kaadritega. Uuritud sõjad ei anna selle küsimuse kohta kindlaid näpunäiteid, kuna selles osas on andmed eriti puudulikud. Üldiselt aga näivad kaotused olevat küllalt suured, mis teeb selle probleemi lahendamise raskeks.

Seoses isikulise koosseisuga vajab lahendamist ka juhtimise küsimus. Tulevikusõjas peavad lennuväe juhid kindlasti töötama tihedalt koos teiste relvaliikide juhtivate organitega, alludes normaalselt suuremate väekoonduste juhatustele. Itaalia-Abessiinia ja Jaapani-Hiina sõda on näidanud, et see on parim lahendus. Selleks peab aga lennuväe juhtkond hästi tundma teiste relvaliikide ülesandeid ja võimeid, et hästi toime tulla lennuväele määratavate ülesannetega. Pealeselle peab lennuväe juhtiv koosseis olema teadlik kõigist tehnilisest peenusist, mis on seotud lennuväe materjalosaga, et osata määrata jõukohaseid ülesandeid alluvaile. Paistab, et need nõuded on lihtsad ja kergesti täidetavad. Ent lennuväe massilise kasutamise juures võib ka siin tekkida raskusi, mis takistavalt mõjutavad lennuväe kasutamist.

b) Organisatsioon.

Lennuväe organisatsiooniliste küsimuste lahendamisel on peaprobleemiks küsimus, kas lennuvägi peab olema iseseisev või ta peab tegutsema väekoonduse koosseisus, moodustades viimasega lahutamatu terviku. Kas me näeme tulevikusõjas väekoonduste orgaanilises koosseisus lennuväe üksusi või ilmub lennuvägi tegevusväljale ainult siis, kui seda nõuab olukord, et ülesande täitmise järele jällegi lahkuda selle väekoonduse juurest, kus ta tegutses? Kaasaja sõdades nägime, et see küsimus oli lahendatud sellaselt, et osa lennuväge moodustab väekoondustega lahutamatu terviku, tavaliselt diviisi instantsil või kõrgemal, kuna teine ja palju suurem osa lennuväest moodustab aga iseseisva õhuarmee või iseseisvaid õhujõude, mis tegutsevad koos armeega vaid siis, kui seda nõuab olukord. Paistab, et see lahendus on parim, sest ta rahuldab väekoonduste nõudeid, mis pika koostöö tulemusena harjuvad oma lennuväe üksustega, ning ta võimaldab samal ajal iseseisvaid õhujõude koondada vajalisse kohta — tarviliste ülesannete lahendamiseks.

Siinjuures aga ei saa pooldada Douhet' vaateid, mille järgi iseseisval lennuväel olgu ka iseseisvad, maapealsetest vägedest sõltumatud, ülesanded. Õhujõud olgu vaid üks osa relvastatud jõudude tervikust, mitte rohkem.

Eriküsimus, mis lennuväe juures vajab ettenägelikkust ja pikaajalist ettevalmistamist juba rahu ajal, on mobilisatsiooni küsimus. Lennuväe materjalosa on võimalik mobiliseerida ja õhujõude suurendada vaid eralennuväe, liinide lennuväe, arvel. Selle tõttu moodustab lennuväe organisatsioonis tulevikusõjas ja rahu ajal tähtsa osa eralennuväe siduvus sõjaväe lennuväega rahu ajal ja eralennuväe liitmine sõjalennuväega sõja ajal. Tulevikusõjas leiavad kindlasti kasutamist praegused reisijate-, spordi- ja muud lennukid, koos

nende lendava koosseisuga, mistõttu riigid, mis harilikult alati toetavad eralennuasjandust, peavad tugevasti kontrollima eralennuasjanduse materjalosa soetatamist ja ta isikulise koosseisu moraalset ja tehnilist taset.

Kõigest öeldust võib kokku võttes teha järgmised järeldused:

Tulevikusõjas raskendab lennuväe massilist kasutamist lendava koosseisu ettevalmistus ja tulevikusõjas kasutatakse lennuväge niihästi väekoonduste (minimaalne arv hädavajaliseks luureks ja sideks) orgaanilises koosseisus kui ka iseseisvate õhujõudude na.

Kokkuvõte.

Mõne aasta eest kirjutas tolleaegne Prantsuse õhuminister Pierre Cot ajakirjas „Journale des Nations'is“: „Õhusõja oht on arvatavasti suur. Tema ohtlikus kasvab iga aastaga, kuna õhurelva areng teeb kiiresti edusamme. Mina loen end selle tõttu pessimistide hulka.“

Sellaseid pessimiste on palju ning kui kaasajal kardetakse sõda, siis seda peamiselt lennuväe rakendamise võimaluste ja selle rakendamise tulemuste pärast.

Kaasaja sõjad näitavad aga meile, et sellaseks ääretuks pessimismiks pole põhjust. Winston Churchill'il, kes muide oli omal ajal üks tuliseimaid lennuväe arendamise pooldajaid teiste relvaliidide arvel, näib olevat õigus, kui ta kirjutab: „Kaasaja sõdade käik on mõjunud kaasa pigem õhujõudude tähtsuse

piiramisele kui suurendamisele.“ Teatud mõttes see on nii, sest neis sõdades ei ole silma paistnud lennuväe otsustav osa sõjas sellases ulatuses nagu seda lootsid Douhet ja tema mõtteosalised. Teiselt poolt ei saa aga täieliselt nõustuda Churchill'i arvamisega, et „mõningate õhuasjanduse ekspertide ekstravagantsed ennustused ei ole täitunud“. Churchill vihjab siin muidugi neile, kes ennustasid, et lennuvägi aitab kaasa sõja kiireks lõpetamiseks. Peab aga siiski ütleva, et „ekstravagantsete ennustajate“ soove ja ettepanekuid ei ole täies ulatuses seni veel praktiliselt kasutatud üheski sõjas. Kaasaja sõdades ei ole näiteks lennuväge rakendatud nii nagu seda soovis näha Douhet. Douhet' lennuväe kasutamise teoorias etendas väga olulist osa juba sõja algul tegevusse rakendatud lennukite mass ja hoolimatu õhupommitamiste teostamine. Ka kaasaja sõdade kogemustest nähtub, et tõhusaid tulemusi on lennuväe rakendamine annud ainult siis, kui lennukeid kasutati massides. Ja, vastupidi, kaasaja sõjad on näidanud, et rahva moraali ja vastupanutahet on raske ja võib-olla isegi võimatu hävitada õhust pommitustega. Neis kahes juba praktiliselt kontrollitud tões ongi Douhet ja tema mõtteosaliste komistuskivi. Kaasaja sõdade kogemused on küll näidanud, et massiline lennuväe kasutamine annab paremaid tulemusi, kuid nad on ühtlasi näidanud, kui raske on puht-tehnilisil põhjusil koondada suuri lennuväe masse. Ja mõnigi kord on selgunud, et isegi võrdlemisi suurte lennuväe koonduste kasutamise operatiiv-strateegiline tulemus oli väga väike ega olnud väärt selleks toodud ohvreid.

Oleks aga ekslik sellest teha järeldust, nagu oleks lennuvägi kaotanud suurema osa oma tähtsusest.

Võrdlevaid andmeid lennukite võimete arengu kohta.

Lisa nr. 1.

- a) 1918. a. — parimad võimed Maailmasõja lõpul.
 b) 1936. a. — lennukite keskmised võimed.
 d) 1938. a. — tänapäeva lennukite parimad võimed.

| Aasta | Maksimaalne kiirus km/t. | Tõusukiirus | | Lagi m | Pommide kaal kg | Lennuulatus km | Tegevusulatus ¹⁾ km | Relvastus |
|--|--------------------------|-------------|-------|------------|-----------------|----------------|--------------------------------|--|
| | | m | min. | | | | | |
| H ä v i t a j a d | | | | | | | | |
| a) 1918 | 180—200 | 5000 | 25—30 | 7000 | — | 250 | 100 | 2 liikumata klp. |
| b) 1936 | 375—440 | 5000 | 7 | 10—11000 | 35—40 | 700—800 | 280—320 | { 2—4 liikumata klp. või 1 srkt. + 2 klp. või 2 srkt. + 1—2 klp. või 8 klp. |
| d) 1938 | 485—570 | 5000 | 5 | 12300 | 35—60 | 800 | 320 | |
| L u u r e l e n n u k i d | | | | | | | | |
| a) 1918 | 150—160 | 5000 | 40—45 | 6500 | 100 | 450 | 180 | 1—2 liikumata klp., 1 liikuv klp. |
| b) 1936 | 300—330 | 5000 | 8—9 | 10—10500 | 250—300 | 1000—1500 | 400—600 | 1—2 liikumata klp., paaritatud liikuv klp. ja sageli veel 1 klp. lennuki põhjas. |
| d) 1938 | 350—440 | 5000 | 6—8 | 11200 | 400—600 | 1500—1800 | 600—720 | 1 srkt., 1 liikuv klp. |
| P o m m i t u s l e n n u k i d | | | | | | | | |
| a) 1918 | 125 | 4000 | 50—55 | 4000—5000 | 400—600 | 500 | 200 | 3 liikuvat klp. |
| b) 1936 | 275—410 | 4000 | 12—18 | 6000—7500 | 1000—2000 | 1000—2000 | 400—800 | 2 paaritatud, liikuvat klp. |
| d) 1938 | 380—460 | 4000 | 10 | kuni 10000 | 2000—4200 | 3000—4200 | 1200—1680 | 3—7 klp. asukohta |

$$\text{Märkusi: Tegevusulatus} = \frac{\text{lennuulatus}}{2} - 20\%.$$

Kaasaja sõdade kogemused sunnivad vaid suhtuma lennುವေး kasutamisele kainemalt, alahindamata ta võimeid. Lennುವေးle on näidatud ta õige koht sõjas ja kahtlemata on selgunud, missuguseid peamisi ülesandeid tal tuleb täita tulevasis heitluses. Nende ülesannete sarjas on tähtsaimaks teiste väeliikide abistamine lahingutegevuses niihästi taktika kui ka operatiivstrateegilises valdkonnas.

Abessiinia, Hispaania ja Hiina lahinguväljadel on moodne lennುವေးgi tõendanud, et ta suudab teha väga palju maa- ja merevägede abistamiseks. Ühtki tähtsamat lahingut ei ole peetud lennುವေးta ja mõningas operatsioonis mängis ta isegi otsustavat osa. Seega on lennುವေးgi muutunud sõja või pigem lahinguvälja oluliseks teguriks, lahutamatuks osaks riigi relvastatud jõudude tervikus.

Siinjuures ei tohi aga unustada ka seda, et „sõda tänapäeval on muutnud oma iseloomu: teda peetakse maal, merel ja õhus, kusjuures õhu kaudu kandub riigi territooriumi sügavusse“, nagu hiljuti kirjutas kindral Reek.

See ütleb meile, et lennುವေး kasutamine ei piirdu vaid tegutsemisega rindel. Lennುವေးge, nagu praegusteski sõdades, kasutatakse kindlasti ka tulevikus sügavama tagala demoraliseerimiseks ja purustamiseks, hoolimata saavutatava efekti suurusest. Ja selles peitub ka tulevikus suurim oht, mis varitseb sõdijaid riike lennುವေး poolt, kuna isegi nõrgema lennುವေး löök võib tunduvat ja halvavat mõjutada riigi keerulist majanduslikku, sotsiaalset ja riiklikku struktuuri. Eriti oht-

likud on sellased löögid väikese territooriumi sügavusega riikidele, nagu seda on Eesti, mille piirides ei leidu kohti, mis poleks hõlpsasti kättesaadavad kaasageisele lennukeile.

Lõpuks näib, et kaasaja sõdade kogemusil võib juba otsustavamalt vastata küsimusele: kas suudab lennುವေးgi iseseisva sõjajõuna otsustavalt mõjutada sõjakäiku või isegi lõpetada sõda? Sellele küsimusele peaks vist vastama eitavalt. Arvesse võttes lennುವေး masside loomisega seotud tehnilisi raskusi peab kahtlema, kas suudetakse teostada lennುವေး kava Douhet' nõuete kohaselt isegi suuremate ja tugevamate riikide kokkupõrkel. Ja kui see nii on, siis ei saa lennುವေး tegevus kunagi olla küllalt efektiivne sõja lõpetamiseks. Seepärast tuleb arvata, et ka tulevikusõdades, kus vaid kõik väeliigid koos võivad saavutada võidu, lennುವေးgi tegutseb abiväeliigina, mida rakendatakse koordineeritult maapealsete vägede tegevusega.

Allikad:

1. Clausevitz. Vom Kriege.
2. Giulio Douhet. Gospodstvo v vozduhe. 1935. a.
3. P. Jonov. Obštšaja taktika vojennõh vozdušnõh sil. 1934. a.
4. Vestnik Vozdušnogo Flota. 1938. a. nr. 7.
5. Voina i Revoljutsija. 1935. a. juuli-august.
6. Krasnaja Zvezda. 1938. a. nr. 132.
7. L. Schüttel. Luftkrieg bedroht Europa. 1938. a.
8. Revue militaire générale. 1938. a. nr. 4.
9. „Päevaleht“, 1938. a. nr. 241.
10. „Uus Eesti“, 1938. a. nr. 91.

A/s. TARTU PANK

Asutatud 1868. a.

Peapank: Tallinnas

Osakond: Tartus

Toimetab kõiki pangaoperatsioone sise- ja välismaal. Panga juures Eesti
Kinnitus Aktsiaselts „POLARIS'e“ peagentuur

Liialdatud hirm sõjagaaside ees

Miljoneid inimesi elab praegu alatises õhu- ja gaasirünnakute hirmus. Õhu- ja gaasirünnakuist on kirjutatud palju romaane, kus manatakse lugeja silme ette õudseid pilte suurte linn-keskuste — nagu seda on Pariis, Berliin, London, New York — hävitamisest. Ipriit ning kümned teised sõjagaasid tapavad rahulikke elanikke, hävitavad kümnete kilomeetrite ulatuses kõik, mis elab ja liigub, kuna samal ajal pommituslennukid, mis pilluvad alla tonnide viisi tugevajõulist lõhkeainet, kuhjavad õitsvate linnade asemele varemeid.

Kui paanikutel oleks õigus, siis kaasaegsest kultuurist jääksid järele vaid viletsad riismed. Evivad ju mõlemad vaenulised pooled küllaldaselt määralt pomme, lõhkeaineid, sõjagaase, lahingulennukeid ning kauge-laskesuurtükiväge. Samal ajal töötavad Krupp'id ja Schneider'id väsimatult nende poolt toodetavate tapariistade täiendamise kallal. Laboratooriumides aga istub sadu õpetlasi, mõeldes välja mitmesuguseid purustamise abinõusid ning kõige elava hävitamise vahendeid.

Nüüd, kus sõda ähvardab haarata suurt osa Euroopast, on õhu- ja gaasisõja küsimus muutunud eriti akuutseks. Kõikjal vaieldakse selle üle, kas õhust allapillutatavad gaasipommid on tõesti võimelised hävitama suuri linnu.

Sellele küsimusele püüab leida vastust populaarses inglise ajakirjas „Readers Digest“ keemiaprofessor James Kendall, kes oli maailmasõja päevil sõjakeemia laboratooriumi ülemaks inglise-prantsuse rindel.

Kendall kinnitab, et kogu alarmeriv kirjandus, nii kunstipärane kui ka pseudoteaduslik, on rajatud peagu sajabrotsendiliselt n.-n. fantastilisele väljamõeldusele või hirmutatud kujutlusele.

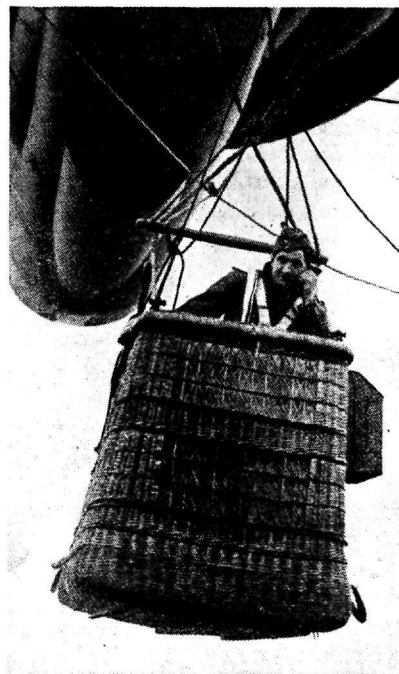
Tutvume tema põhjendustega.

Surmavaid gaase ei avastata iga päev. Viimastel aastatel pole tehtud mingeid uusi leiutusi sel alal. Seejuures on praegu tarvitavad sõjagaasid keemiale ammugi tuntud. Nii avastati kloor juba 1774. a., fosgeen 1812. a., ipriit aga 1854. a. Tegelikult oleks võinud juba Napoleon lasta käiku kloori ja fosgeeni ning ipriit oleks võinud leida tarvitamist juba Krimmi sõjas. Kui Napoleoni käsutuses oleksid olnud mõned balloonid siis juba tuntud fosgeeni, võib-olla poleks asi läinud Waterloo. Muidugi ei tuntud sel ajal veel lennukaid, kuid surmavaid gaase oleks saanud toimetada vaenlase juure ka suurtükimürskudes.

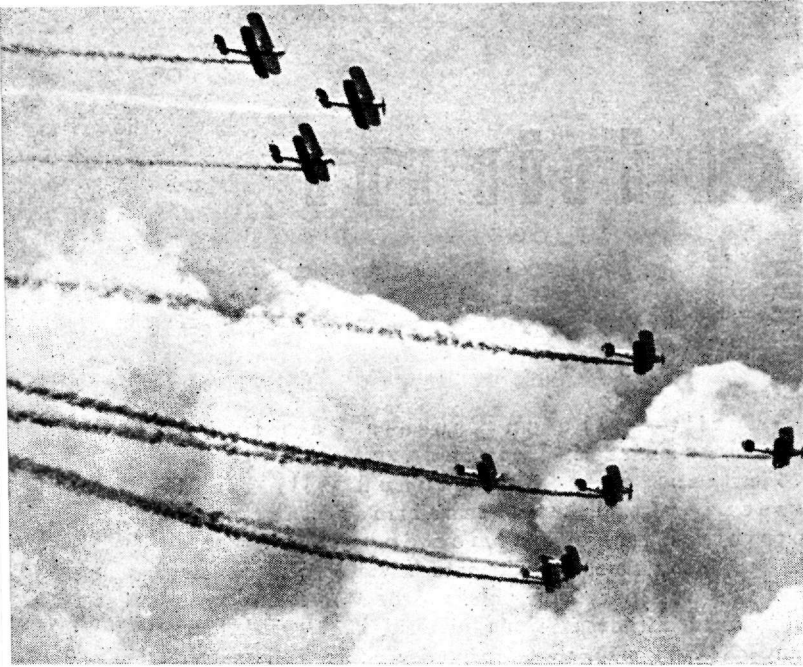
Ipriit — see on kaasaja keemia kõrgeim saavutus. Leiutada veel mõjuvam sõjagaas pole õnnestunud viimase 85 aasta jooksul, kuigi maailmasõjast peale otsib seda terve armee õpetlasi. Vaevalt et see leiutatakse ka lähemate aastate jooksul. Isegi siis, kui see õnnestuks, oleks selle tootmine seotud liig suurte ohtudega. Seda näitasid kogemused Marylandi (USA) sõjalaboratooriumiga, mis tuli sulgeda 1918. a. augustis, kuna suremus ja haigestumised ipriidi tootmisel osutusid tööliste keskel suuremaks kui sõdurite hulgas rindel. Samasugune lugu kordus ipriidi tootmise vabrikuga Avonmuth'is Inglismaal: peagu kõik 1100 töolist said enam-vähem tõsiselt kannatada, paljud jäid vigaseks eluajaks.

Veel suurema surmavusega gaas kui ipriit nõuaks valmistamisel veel enam ohvreid. Kendalli kinnitusel poleks lihtsalt füüsilist võimalust seda toodelda.

Muidugi on ipriit väga ohtlik sõjagaas, kuid teisest küljest pole seda võimalik kasutada suuremas ulatuses, kuna seda võib toodelda väga piiratud hulgal. Isegi siis, kui oletada, et sakslasil näit. on seda teatud taga-



Õhupalli gondlis



Lennukid mähivad linna vastase õhukallaletungi ootel tihedasse suitsupilve

varad ja nad on võtnud endile eesmärgiks teostada halastamatut rünnakut Londonile, nad ei saavutaks seda eesmärki.

Alarmeerijad on korduvalt maalinud sellase rünnaku jubedaid pilte. Londoni kohale ilmub terve armaada vaenulisi pommituslennukeid, mis pilluvad alla sadu tuhandeid tonne sõjagaase. Rahvas tornab hiiglapaanikas, kuid ei leia kusagil pääsu.

Vaatame, kuidas kirjeldab briti pealinna viimaseid päevi üks romaanikirjanik, keda tsiteerib Kendall: „Kahe-kolme päeva jooksul muutus London hädaoruks. Haiglad, isegi kõik rutuliselt improviseeritud, on viimse võimaluseni haigeid tulvil. Kogu elu on halvatud. Leivatööstused, liha- ja piimakauplused on peagu viimseni purustatud õhu- ja gaasirünnakutest. Kõigile õudustele lisandub nälg. Politsei on võimetu korda pidama. Tuleb anarhia. Valitsus lakkab olemast. Siis sakslased seavad ametisse valitsuse, mis on neile sõnakuulelik ja kirjutab alandlikult alla alandavatele rahutingimustele. Londoni suitsevate ahervarte kohal hakkavad lehvima saksa lipud...“

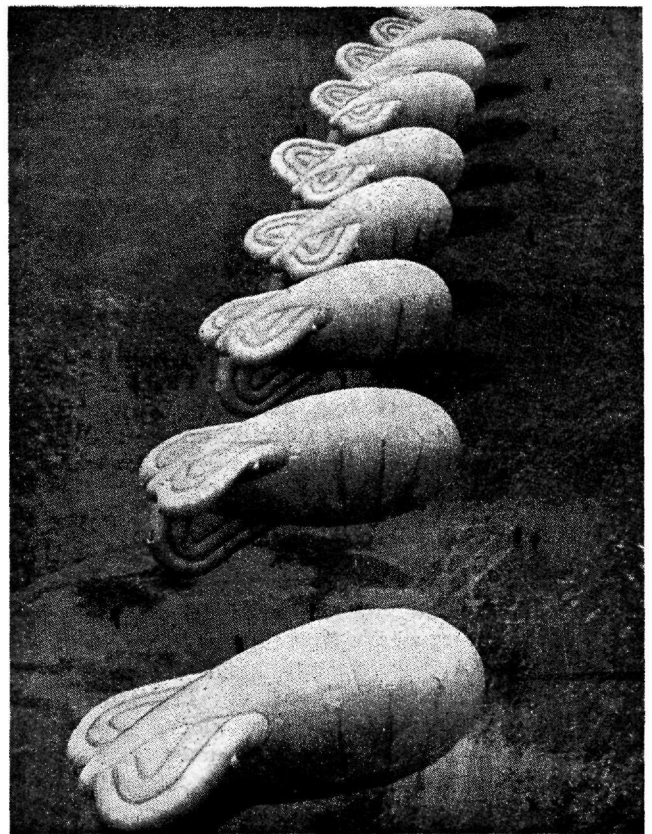
See kõik, ütleb Kendall, on fantastiline loba, millega võib hirmutada vaid lapsi ja vanu naisi. Meie ajal on suurlinnad hästi ette valmistatud igasugustele kallaletungidele ja gaasirünnakutele õhust. Vaenlane võiks purustada Londoni ja demoraliseerida tema elanikkonna vaid juhul, kui tema lennueskadrillidele oleks vaba pääs pealinnale. Kuid tegelikult tuleb neil võita arvukaid, sageli võimatuid takistusi. Inglise luurelennukid annavad juba varakult teada vastase lähene misest ja talle saadetakse vastu suured eskadrillid hästi relvastatud hävituslennukeid.

Kui isegi oletada, et teatav arv vaenlase pommituslennukeid murrab endale tee läbi kõigi tõkete, õhukaitserelvade tule ja ümber pealinna asetatud õhukaitsevõrkude (selleks on aga šansid väga väi-

kesed!), isegi siis ei saa Londonit hävitada ja muuta üheks suureks haiglaks. Esiteks rahvas peidab end varem ehitatud (ja väga ratsionaalselt ehitatud!) varjendisse, kuhu ei saa tungida ükski sõjagaas. Teiseks asuvad neis punktides, kus lõhkesid gaasipommid, kohe tegevusse degaseerimise meeskonnad. Ja kogemused on näidanud, et säärane gaasi neutraliseerimine annab üsna tõhusaid tulemusi.

Muidugi on säärase rünnaku puhul ka ohvreid. Londonis oleks sadu surnuid ja tuhandeid haavatuid, kuid vaevalt tekitab see kaheksa miljoni elaniku seas ahastust, paanikat ja täielist peakaotust. Kusil Regent street'il saadakse vahest ainult ajalehtede kaudu teada, et Whitechapelis näiteks on saanud surma mõniküm- mend inimest.

Alarmistid hirmutavad, et vaenlase õhueskadrillid võivad piserdada Londonile sõjagaase säärasest kõrgusest, kus neile pole ohtlikud ei õhukaitseuurtükid ega kaitsevõrgud ja kus neid ei avastaks ükski luurelennuk. 4,5 ja isegi 7-me tuhande meetri kõrguselt võivad nad eduga mähkida pealinna surmavate sõjagaaside uttu. Kendall naerab säärase hirmu üle. Arvukad katsed on näidanud, et gaasid, mis on piserdatud suurtest kõrgustest, kaotavad oma mõju. Nad haihtuvad õhus, seda enam, et ülemistes kihtides on õhk hõredam kui alumistes.



Õhupallide tõke, mis peab kaitsma suurlinna vastase õhurünnakute eest

Alarmistid kinnitavad, et ühest tonnist ipriidist on küllalt, et tappa... mõni miljon inimest. Võimalik, et see nii on. Sel juhul aitaks tonnist, et saata esisade juure kogu Londoni elanikkond.

Kuid kurat pole nii hirmus kui teda seinale maalitakse. Säärast massilist operatsiooni võiakse ipriidiga läbi viia vaid sel juhul, kui kõik need inimesed asuksid sirgetes ridades, ilma maskideta, ilma mingisuguste ettevaatusabinõudeta — ja ootaksid!

Üldse on surmavate sõjagaaside kartus hirmutatud ettekujutuse poolt tugevasti liialdatud. Kinnitatakse näit., et kümme tonni fosgeeni võib mürgitada peagu kogu miljonlinna elanikkonna. See on lori, ütleb Kendall. 1928. a. maikus oli Hamburgis plahvatus ühes sõjagaasivabrikus. Tervelt 11 tonni fosgeeni pääsis valla. Tulemus — 12 inimest sai plahvatusel surma ja 172 gaasidest mürgitada, kusjuures viimastest õnnestus päästa 150 inimest. Ja seejuures tuli plahvatus ootamatult, nii et inimesed polnud selleks ette valmistatud.

Maailmasõja päevil prantsuse talupojad, kes elasid rinde läheduses, kannatasid korduvalt gaasirünnakute all. Märganud lähenevat gaasipilve, nad ruttasid lihtsalt oma majadesse või keldritesse varjule — ja nende seas polnud üldse ohvreid, kuigi nad ei kasutanud mingisuguseid maske.

Tuleb võtta arvesse veel üht asjaolu: sakslased olid esimesed, kes maailmasõjas hakkasid tarvitama

läämatavaid ja teisi sõjagaase. Alles pool aastat hiljem hakati neid tarvitama ka vastaspoolel. Tervelt kuus kuud ei evinud inglased, prantslased ja nende liitlased võimalust vastata sakslaste gaasirünnakuile samasuguste vasturünnakutega. Sakslastel oli kasutada sadu tonne kloori, fosgeeni jms., kuid nad ei saavutanud nende abiga mitte ainustki enam-vähem otsustavat võitu.

Äsja puhkenud sõjas ei ole sakslased enam ainsad uue relvaliigi omanikud. Inglismaa ja Prantsusmaa evivad küllaldaselt sõjagaasi tagavarasid ning jätkavad nende tootmist katkestamatult. Gaasirünnakuile võivad nad vastata samasuguste vasturünnakutega — rääkimata sellest, et nad, ootamata vaenlase väljakutset, võivad ise pilduda surmavaid gaase Berliinile, Hamburgile, Münchenile ja teistele suurematele Saksa keskustele.

„Gaasid, ka ipriit, pole ohtlikud mitte niivõrd neis sisalduva mürgi kui just nende poolt esilekutsutud paanika tõttu!“ — lõpetab Kendall.

Visates sellele või teisele linnale, eriti pealinnale, tonne surmavaid sõjagaase vaenlane taotleb peamiselt psühholoogilist eesmärki: külvata rahvasse paanikat, viiata hüsteeriasse ja kutsuda seega esile soov kohe, kas või kõige alandavamatel tingimustel, alistuda.

Selles peitubki praegusaja sõja „filosoofia“.

H. N.



*Varas jätab varna seinä,
tuli ei jäta sedagi!*

Tulikahju kurbade tagajärgede
eest kaitseb Teid

«EKS=MAJA»

tulekindlustuse poliis



1918. aasta oktoober. Läänerindel kostavad metsiku relvamõllu lõppakordid. Uha kasvavas tempos keeb suur rahulahing maa peal ja õhus. All ürgab kahuriorkaan ja mürisevad sajad liitlaste tankid, ülal õhus põrisevad sajad lennukid. 350 km pikal rindel, Põhjamere ja Meuse'i jõe vahel horisont lõõmab suurimast tulevärgist, mida maailm eales oli näinud.

Hilissügis. On saabumas oktoobri lõpp, aeg, mis paneb võitlejaid mõtlema ahjus pragisevaile puuhalgudele. Eriti rasked on ilmastikuolud võitlevate poolte õhujõududele. Korrapäraselt kordub vastaste lennuväeüksuste sõjapäevikuis märke: udu-aur, tugev pilvitus, vihm. Kõikjal on vihma- ja uduloor. Siin takistab loodus ise inimeste verist taplust. Võimetu on siin muidu nii kõikvõimas tehnikageenius.

Näib, nagu oleks oktoobritaevas vinguvaist kuulidest ja lõhkevaist šrapnellidest veidi vaiksemaks jäänud. Õhk ja ilm muutuvad talviseks.

Õhus paiskavad liitlased loendamatu eskadrille, mis sageli sõna tõsisel mõttes teevad taeva pimedaks, väerindele. Vastase ülejõule, mis puutub lennukite arvu, astub vastu arviliselt kokkusulanud saksa lennuvägi. Vähesed saksa hävitajad sööstavad hulljulgelt vaenlasele vastu — ja sini-valge-punaste sõõride sissemurdmisel saksa lennuväemüüri on kurvad tulemused sõõridele, mis jätavad endi järel laia surmajälje.

Need on ägedad õhulahingud ja näib, et sõjajumalal pole enam erilisi lemmikuid: ta haarab pimesi sekka, ei säästa kumbagi võitlevat poolt, vaid vajutab nende „kullidele ja kotkastele“ oma julma, hävitava pitsati...

Ja võitlevate poolte lendurid — nad teavad, mis nad tegema peavad. Nad stardivad, kui selleks saabub käsk, nad tõusevad õhku, võitlevad ning surevad. Ja ettekanded jutustavad kasinate sõnadega, et enne kui üks tiivulisist sõdureist pidi surema, pidi ikka mitu teist vastase poolel alla tulema ning mürsulehtris ära põlema. Ja nii jätkub šablooniline õhuvõitluste loetelu, kirjutatult Flandria taevasse tähtedega leekidest, suitsust ja tulest.

*

Oktoobri lõpp. All maa peal on käimas Flandria lahing.

Tihedas oktoobriudus keeb, ragiseb ja müriseb iseäralik ja tontlik lahing.

„Ah see neetud ilm!“ kiruvad õhusangarid mõlemal pool. Äkki lööb veidi selgemaks, kuid minuti-paari pärast hakkab sadama peent uduvihma, mis uuesti tihedalt katab ümbruse. Siin on tegemist tugeva vaenlasega — loodusega.

Tuleb oodata vaid esimest võimalust. Aerodroomid on muutunud ooteruumiks. Elu keskendub lennukiuuride ümbrusse ja nende sisse. Lendureil, kes viibivad pinevas ootuses, on kõik lennuks valmis. Mõned uljamad sooritavad siiski kiuste lühikesi retki, lennates vaevalt mõnekümne meetri kõrgusel maapinnast. Egas alati ole ju head olukorda!

Viimastel päevadel läheb taevas selgemaks. See võimaldab võitlevate poolte hävituslendureil arvukais õhulahinguis teineteisega jõudu katsuda. Jälle hakkab Flandria taevas ragisema — kuulipilduja-muusika... Liitlased kasutavad iga juhust, et oma jõulist pealetungi saksa rinde vastu ka õhus lennukite hulgalise tegevusserakendamise läbi toetada. Õhulahingud, mis neil päevil peetakse, on sageli nii ägedad, et peale hävituslennukite kistakse võitluskeerisesse veel pommitus-, vaatlus-, jalaväe- ja lahingulennukid. Vihaselt tungivad lennukid vastase lennuväe kallale, eesmärgiga hävitada vastase õhujõud ning saada ainuvalitsejaks õhuruumis, kaitsevad oma lennuväge ja armeed vastase õhukallaletungi vastu, võtavad osa maapealsest võitlusest, tegutsevad vastase rinde sügavuses vastase eluliste punktide vastu ja kaitsevad oma valdusala sissetungijate eest õhust.

Tüübiline näide sellest ühe-mehe-sõjast on õhulahing, mis peeti 29. oktoobri pärastlõunal Landrecies' kohal (ida pool Le Cateau'd) ja mis väheste minutite vältel tohtu hulga osavõtivate lennukite läbi kujunes nii suurejooneliseks, nagu seda läänerindel

veel polnud nähtud. See oli suurim lahing, mis on õhus peetud.*)

29. oktoobri ennelõunal oli ilm aurune, udune. Mere poolt hakkas peale ajama tihedat udu, mis kattis kogu ümbruse maani. Udu aga on üks lenduri suurimaid vaenlasi. Muidugi ei tähenda ta otsest kaastroofi, aga ootamatusi tekitab ta kindlasti.

P. I. aga selgines ilm. Siis pigistasid vaenuliste poolte lendurid hambad tugevamini kui muidu kokku, ronisid oma hävitajate põue, kinnitasid enda rihmaga, liikusid stardijoonele ning panid masinaile täisgaasi peale. Siis võeti suund rinde poole, teadmata, kas veedetakse õõ. Sest ükski lendur, eriti veel hävituslendur, ei tea seda hetke, mil tal tuleb igaveseks jääda emakese-maa külge...

Mõne minutiga oli senini vaikne taevas vurinat ja mürinat täis: üle 150 inglise, prantsuse, ameerika ja saksa lennuki oli üksteisega võitluses... Ja neid tuli ühtelugu igast kaarest koondatud formatsioonides — ikka 20 kaupa — juure, küll triplaane, küll biplaane, küll ühe-, küll mitmeistmelisi lennukeid.

Peagi olid vaenlased kontakti astunud ning saatsid lennu suunas üksteisele tervituseks valangu kuule.

Kuigi kallaletungi- ja rünnakuformatsioonid peavad tavaliselt võitlust vastasega koondatult, hajusid nad ägedas võitluses kiiresti, kuna vastased lendasid nende sekka, — ja nüüd algasid õhuhuellid üksikute masinate vahel, mida tähistasid tabavuse jälgimiseks lennujoont märkivad helk- ehk hõõgkuulide hallid suitsujoad.

Igas kõrguses kubises võitlevaist lennukeist ja üle kolmesaja kuulipilduja ragises pidevalt sini-punaste sõõride ja mustade ristide virr-varris. Vastased tiirlesid vahel teineteisest nii lähedal, et oli karta kokkupõrget, nii lähedal, et nad võisid teineteisele käega viibata; polnuks neil ees suuri lennuprille, võinuksid nad pärast öelda, missugune nägu oli vastasel. Nad hoidsid vastase masinat pidevalt oma kuulipildujate kirbul, et parajal hetkel niita teine oma tulega.

Mehed, kes selle õhulahingu ajal olid jäänud lennuväljakuile, barakkidesse, kantsleidesse ja vaatluspunktidesse, need teadsid, samuti nagu needki seal ülal oma lennukeis, et seekord tuleb kõige palavamaid kastaneid tulest elegantselt välja tuua, et seekord võideldakse äärmuseni ja viimseni. See oli äärmiselt vihane heitlus, heitlus elule ja surmale — pigemini küll surmale.

Oli võimalik vahet teha üksikute õhuvõitluse tsoonide vahel. Kui mõni lahingust põgenev lennuk kõrgemaist tsoonidest alla sööstis, tungis alumistes tsoonides varitsev vastase hävituslennuk talle kohe kallale ning sundis teda võitlust uuesti vastu võtma.

*) 7 kuud varem, 18. 03. 1918. a., peeti Le Cateau kohal ägedaid õhulahinguid: kuulus „punane lendur“ rittmeister parun M. v. Richthofen oma hävituseskaadri 3 eskadrilliga (30 lennukit) ründas 5300 m kõrgusel läbimurdnud suures ülekaalus olevaid inglise eskaadreid ja laskis 25 min. kestes alla 9 inglasi, ajas inglise eskaadrid laiali ning sundis nad taanduma.

Maapinnalt oli võimatu jälgida üksikvõitlusi selles üksteise ümber raevuselt tiirlevate lennukite pöörases virr-varris. Peagu pidevalt ragisesid umbes 160 lennuki kuulipildujad üksteise vastu ning lasksid selles ainult kümme minutit kestnud õhulahingus välja umbes 120 tuhat padrunit.

Õhulahing ei võlta kunagi kaua — mõnikord ainult mõni sekund. Kõik, mis sünnib, sünnib kohutava kiirusega. Juba seepärast ei või lahing kaua kesta, et lenduril laskemoon varsti otsa lõpeb. Lendur peab loobuma võitlusest, kui ta padrunit on otsas.

See oli suurim ja kohutavam hävituslahing õhus, mis eales peetud. Ühed lennukid langesid põlevate tõrvikutena alla, teised jälle lendasid ülekaela ning langesid ühtelugu allapoole; nad langesid ning langesid, ilma et oleksid suutnud endid tasakaalustada, kuni raksatasid maapinnale. Seal nad purunesid pilbasteks kahurimürskude lehtreis. Kolmandail aga pideva pihtamise tõttu langesid kandepinnad nagu paberilehed kere küljest ära ja lennukid söötsid püstloodis maapinnale ning kadusid seal rusude kaosesse...

*

Selle päeva õhtul valitses vaenuliste poolte lennuväeüksuste kasiinodes vaikus kauem kui harilikult. See on ikka nii, kui mõni kaasvõitleja ei tule enam tagasi lennuretkelt. Klaas igivana burgundiveini või šampanjat tõstetakse siis vastase territooriumi suunas või purustatakse klaasid märgiks, et üks kaasvõitleja ei tule enam tagasi lennuretkelt ühise laua ääre sööma. Pole mingit kokkulepet, aga langemust ei räägita palju, see sünnib alles hiljem, kui selleks avaneb soodus juhus.

Järgmisel päeval seisab võitlevatel pooltel vaikiv ring lendureid lilledega ehitud kaasvõitlejate puusärkide ümber, mis sängitatakse Prantsuse maamulda. Ja nende kohal, kes pead kummardavad ja oma langenud kaasvõitlejate eest palvetavad, heljub surma hõng. Nad teavad seda, aga nad ei räägi sellest, ja kuigi nad sellest ka räägivad, siis leiab see väljendamist kergete naljasõnadega, — see on tõenäoline, see on enam kui tõenäoline, et igaüks neist on varem või hiljem järgmine. — „Varem või hiljem, mis sellest?! Ainult edasi — vaenlase kallale, tulgu neid kas või sajakordses ülekaalus!“ — Igaüks neist õhusangareist teab, et surm ei mängi nendega loteriimängu, sellest ta on loobunud — ta haarab vaid vapramate, uljamate järele. Nii kindlasti, kui kaks korda kaks on neli, nii kindlasti pidid nad aja jooksul harjuma selle teadmise, kogu see noorukite parimik, et kes seal ülal kõrgel saab haavata, ei saa ju ära roomata, teda ei saa arsti juure toimetada, ühtki sanitari pole lähedal, keegi ei saa teda ära kanda, ja mida ei saavuta täiel määral kuul, seda täiendab kohutav allalangemine...

Nii võitlesid ning surid nad, tulid ning läksid, vaevalt noorukieast välja jõudnud, tugevad kui teras ja muinaskangelaste sarnased.

E. A.

Lühijooni

Saksa sõjatehnikast

Saksa-Poola sõda on arenenud nii välkkiirelt ja tagajärjekalt sakslastele, et ei peaks olema huvituseta vaadelda sakslaste ettevalmistusi sõjaks. Käesolev kirjutus annab vaid kitsastes raamides pildikesi nendest õige huvitavatest ja mitmekülgetest ettevalmistustest, nagu need ilmnevad käesoleva aasta algul saksa vastavas ajakirjanduses avaldatud kirjeldustes.

1. Õhuluure.

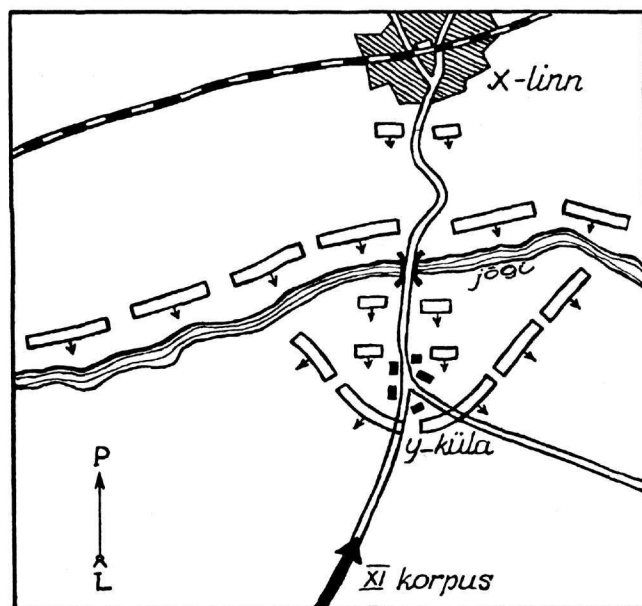
Lennuk on sõjaväe kiireim luurevahend. Ei jõed, mäed ega maapealse luure sagedased tõkked suuda teda takistada ülesannete täitmisel. Isegi tugevaid, pidevate traattõketega kindlustatud ja võimsate väekoondistega varustatud kaitsejooni ületab lennuk kergelt, et kaugel vaenlase tagalas teostada luuret. Tugevad maapealsed õhutõrjevahendid võivad küll lennuki sundida ajutiselt eemalduma suurtesse kõrgustesse, kuid peaaegu mitte kunagi takistada lendu.

Kui suurtes kõrgustes vaatleja silm osutub võimekuks, astub tema asemele fotoläätse silm. See silm on petmatu, ei eksi kunagi, ei unusta midagi ja see näitab maastikku ja vaenlast täpselt nii nagu ta on vaatluse või pildistuse hetkel. Fotokaamera on vaatleja kindlaks ja loovutamatuks abiliseks.

Luurelennuk lendab harilikult üksi. Tema suurim vaenlane on hävitaja. Pidevalt peavad lendur ja vaatleja valvama taevalaotust, et mitte jääda välkkiirelt päikese alt kallalesööstuva hävitaja rünnaku saagiks. Luurelennuki tegevus algab tunduvalt varem kui maapealsed väeosad saavutavad kokkupuute vaenlasega, mille selgituseks olgu järgmine näide.

Siniste XI armeekorpus, lähenedes lõunast põhja, on oma eelosadega veel mitme päeva rünnaku võrra eemal ühest jõelõikest. Korpuse lähenemisribas tegutses luurelennuk selgitab jõe põhjakaldal üksikuid kindlustustõid. Ehitusel olev sillakaitse Y külast X linna viiva maanteesilla ees ja lennukitõrje kahurite tuli lasevad järeldada, et vaenlane kavatseb kaitsta jõelõiget.

Veel samal päeval pildistatakse terve maastiku lõige mõlemal pool jõe automaatse fotoaparaadi abil. Nüüd avaneb juhtkonnale selge pilt maastikust, nii nagu see tegelikult on, mitte nii, nagu kaart seda kujutab. Iga värsketeerada, iga vastehitatud hoone, iga põõsas ja metsatukk on selgesti nähtav ja arvestatav.



— Punased — Sinised

Skeem 1.

Lisaks sellele näitab pildistus ka juba üksikasju vaenlase kindlustustööde arengus, laskurpesi, kaevikuid, kuulipildujate ja patareide asukohti. Võrdlused järgmisel päeval luurelennukilt tehtud pildistustega lasevad otsustada vaenlase vastupanu tugevuse või nõrkuse üle ja võimaldavad õigeaegselt suunata kallal tungi selleks soodsaimale, s. o. nõrgimale, kohale vaenlase kaitsejoones.

Eriti tõhus on abi, mida luurelennuk osutab suurtükiväele, kusjuures peaülesandeks on märkide luure. Otsustava tähtsuse omab vaenlase patareide õigeaegne leidmine. See ei ole sugugi kerge, sest vastane tunneb luurelennukit ohtliku vaenlasena ja kaitseb end õhuvaatluse vastu igasuguste abinõudega ja kavalustega, moondues võimalikult täieliselt. Kui kahurid asuvad puude all, majade varjus või isegi küünides, on need väga raskesti leitavad. Vahel reedavad nad end vaid laskmisel suudmeleegi ja nõrga suitsuvine läbi. Sel viisil äratuntud patarei asukoht teatatakse kas pärast taaslendu või vahetult raadio kaudu oma suurtükiväele.

Ka vaenlase varude, eriti soomusosade, kindlaks-tegemine on tähtis ja laseb sageli otsustada vaenlase kavatsuste üle. Raadio teel oma juhtkonnale läkitatud sellekohased teadaanded võimaldavad nende märkide õigeaegset tulistamist.

Vahel, kui säärased väekoondised asuvad väljaspool otsest lahingupiirkonda, nagu skeemil näidatud X linnast lõuna pool lähenevad punased varud, võib luurelennuk juhtida raadio teel ühe patarei tuld, s. o. parandada tabamusi seni, kuni on hävitatud vastav märk.

Lahinguväljal enesel ei ole niisugune tulejuhtimine lennukilt igakord teostatav, kuna korraga tulistavad väga paljud patareid. Siin tuleb luurelennukil piiruda oma suurtükitule üldise mõjuvuse jälgimisega ning teatamisega, missugused tähtsamad märgid jäävad tulest puutumata.

Eriti raske, kuid seda enam tänu pälviv ülesanne langeb luurelennukile, kui tekib vajadus toetada vaenlase kaitsejoonesse sissemurdnud oma jalaväge.

Sissemurde kohale koondub vaenlase suurtükitali ja lõhub kõik telefoniühendused komandopunktidega. Suits ja tolm takistavad helk- ja viipemärkide andmist ja teevad oma kahuritele võimatuks selgitada sissemurdjate rinde asetust, seega takistades kahureid oma jalaväge toetamast.

Siin võib aidata ainult luurelennuk. Päril madalale sööstab tema lahinguväljale ja selgitab tema lähemisel jalaväe poolt väljapandavate linaribade (n.-n. lendurilinade) abil sissemurde eelserva asetuse, joonistab selle eriti ettevalmistatud kaardile ja heidab viimase ettenähtud teatepunktis alla. Sealteatatakse kahurväele ja see avab tule oma jalaväe ette.

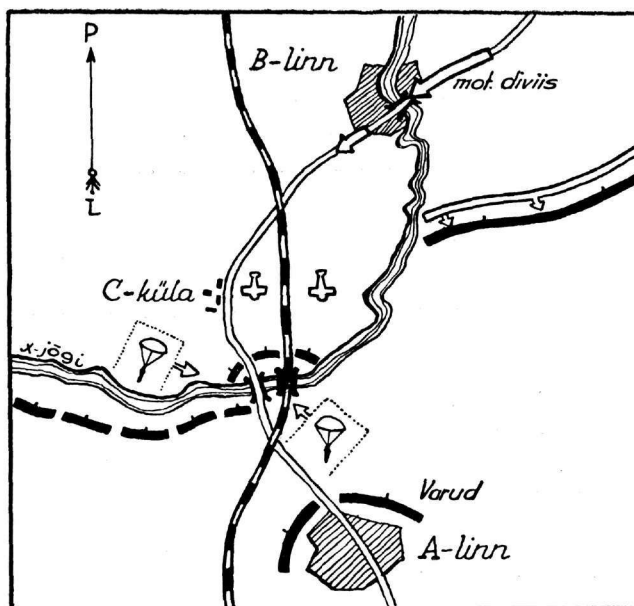
Nii osutub luurelennuk „väeüksuse silmaks“ kõige otsemas mõttes, võimaldades juhtkonnale peaaegu igas olukorras „näha“, mis sünnib lahinguväljal. Et sellane tegevus nõuab pidevat ja põhjalikku väljaõpet, on endastmõistetav. Kuid ainult väljaõppest ei piisa. Luurelendur peab olema rahulikult vaatleja, külmalt kaaluja ja kiirelt tegutseja, ühe sõnaga „täitsa mees“, et tulla toime oma vastutusriikka ülesandega.

2. Õhujalavägi.

Langevarjude abil õhust teostatavate dessantide kohta on palju kirjutatud ja veel rohkem räägitud. Kuidas niisugune dessant võiks teostuda sõja korral, ilmneb järgnevast väljavõttest ühe saksa manöövri kirjeldusest.

Üle X jõe viib kaks silda, üks maantee- ja teine raudteesild. Sinise poole vasak tiib toetub X jõele. Ida pool jõge tungib põhjast peale punane pool. Punaste juht kavatseb siniste vasakut tiiba haarata motoriseeritud diviisiga ja sel viisil hävitada kogu rinde. Eelduseks seejuures on, et mot. diviis pääseb üle X jõe. Kuna peale nende kahe silla teisi ülekäike ei leidu, tuleb kõigepealt vallutada need.

Punaste luuresalk, kes pidi kindlaks tegema, kas sildadest üleminek on vaba, teatab, et jõest põhja



— Punased --- Sinised

Skeem 2.

pool on vaenlane maharaiutud puudest ehitatud teesulu, kust ta ägedalt tulistas luuresalka. Jõest ülepääsud on seega siniste poolt kaitstud. Punase poole juht otsustab võtta sildad õhudeessandi löögiga vaenlase seljatagant. Kuna mot. diviis peab jõe ületama järgmise päeva lõunaks, määratakse seljarünnak hommikutundide peale.

Hommikuhämaruses õhku tõusnud punane luurelennuk teeb kindlaks, et jõest põhja pool asuvad poolsõõris sildade ees siniste kaitsejõud. Teesulgu on kõvendatud TT-kahuritega, kuna raudtee sillast põhja pool on lõhutud. Sildadest loodes ja kagus vaenlase jõude ei märgatud. Järelikult on siin õhudeessandiks soodus ala.

Kell 05.30 ületab lähenemisel oleva mot. diviisi eelvägi X jõe B linna juures. Samal ajal ründavad punased hävitajad ootamatult X jõe põhjakaldal asuvaid sillakaitse osi ja võtavad need ägeda tule alla. Need rünnakud peavad maha suruma siniste sillakaitse ja vältima õhudeessandi segamist.

Vahepeal maandavad punaste transportlennukid C külast edela pool esimesi õhujalaväe osi. Mees mehe järele hüppavad sõdurid langevarjudega lennukist, laskuvad, maanduvad, kogunevad jagudesse ja rühmadesse, varustuvad samuti langevarjudega maandatud raskemate relvadega (kuuli- ja miinipildujad) ja sööstavad rünnakule siniste sillakaitsele.

Võimaliku vastulöögi vältimiseks läänest on rakendatud punaste lennuvägi. Seega on siniste sillakaitse tähelepanu ja tegevus suunatud C küla juures maabunud õhujalaväe ja läänest ründavate lennukite peale. Hävitajate kaitsel ilmub nüüd punaste transportlennukite teine eskaader A linnast põhja pool ja suundub

maantee ja raudtee ristist ida poole. Kordub sama tegevus: õhujalavägi laskub, koguneb ja sööstab sildadele, kuid siin juba seljatagant.

Siniste sillakaitse on nüüd haaratud kahelt poolt. Tema esialgu äge ja edukas vastupanu raugub ja murdub, kuna taganemise tee üle sildade äralõikamine mõjub masendavalt.

Õhudeessandi juhul tuli peale puht-rünnakulise ülesande lahendada veel kaks ülesannet või õigemini pidada silmas kaht asjaolu: esiteks, et rünnak teostuks õigel ajal, nii et sildade vallutamise ja mot. diviisi kohalejõudmise ajavahemik ei osutuks nii suureks, et sinistel jääks aega uute jõudude kohaletoomiseks ja vasturünnakuks; teiseks, et sildu — mis on muidugi mineeritud — ei lastaks õhku. Viimase ohu vältimiseks pidid sillakaitse selja taha maabunud osad tegetsema nii ootamatult ja kiirelt, et sillakaitse ei jäänud aega tulla ennastohverdavale otsusele lasta sildad õhku enne kui nad ise taganedes ei ole neid ületanud.

Õhudeessandi esimese grupi ülesandeks jääb nüüd puhastada maanteed tõketest ja parandada raudteed, et mot. diviis ja soomusrongid aega viitmata edasi pääseksid; õhudeessandi teisel osal tuleb viivitamata ette valmistada sildade kaitset siniste suunas, sellega julgustades oma jõudude edasitungi.

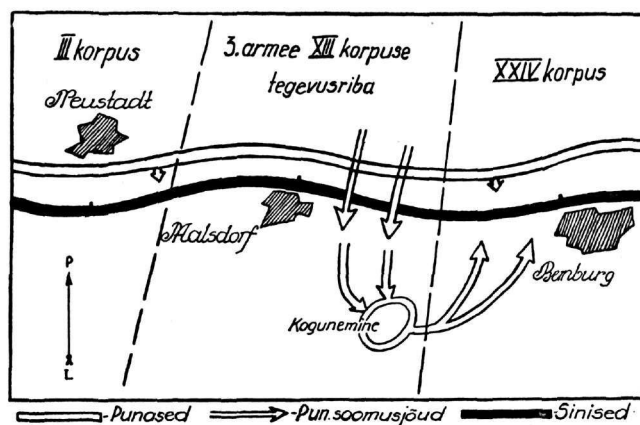
3. Mootorite rünnak.

Punaste 3. armee staabis jagatakse lahingukäske. Homme varakult tuleb sinistele anda otsustav löök.

Mitmetes rasketes lahingutes on sinine armee löödud, teda jälitatakse. Kuid ootamatult kogub ta oma viimsed jõud vastupanuks joonel Neustadt—Malsdorf—Bemburg, korraldades uue vastupanujoone.

Punaste juhtkond otsustab vastaselt võtta võimaluse enda kindlustamiseks ja varude kohaletoomiseks. Kogunud kõik oma jõud, peab XIII korpus vastast ründama mõlemalt poolt Malsdorfi, kaitsejoonest läbi murdma ja siniste jõud purustama. Pärast lühiajalist, kuid mõjuvat ettevalmistust kahurite poolt peavad punaste soomusjõud sisse murdma vastase kaitsejoonesse. Lähimurde teostanud, tuleb punastel soomusjõududel uuesti koguneda lähimurde kohal, kulgeda kirdesse ja nüüd juba seljatagant uuesti läbi murda vaenlase kaitsejoonest.

Selles võitluses langeb tegevuse peaosa mootorite rünnakule. Soomustatud mootori läbistava jõuga ühtub



Skeem 3.

tiivustatud mootori vägi ning ka õhujõudude suuri osi rakendatakse sellele ülesandele.

Luurelennukid jälgivad oma soomusjõudude edenemist, juhivad patareide tuld ja halvavad vastase jalaväe ja soomusjõudude tegevust kiirete ning ootamatute rünnakutega.

Hävitajad tagavad lahinguväljal ülevõimu õhus ja takistavad rünnakutega vaenlase luurelennukeid jälgimast lahingu käiku, mille tõttu vastase juhtkond jääb teadmatusse olukorra kohta. Vastase lahingulennukite rünnakud tõrjutakse tagasi juba õhus ning üksikud punaste tagalasse pääsnud siniste lahingulennukid hävitab õhukaitse suurtükkide tabav tuli.

Otsustaval hetkel sööstavad punased pommitajad lahingusse, hävitades vaenlase varud veel enne nende asumist tegevusse, murdes vaenlase vastupanu ka tagalas, kus punaste patareide tuli ei osutu küllalt mõjuvaks. Nende massiline paiskumine lahingutegevusse peab hävitama masendatud vaenlase lõplikult ja saavutama täielise võidu.

Siniste olukord on lootusetu. Kiirustatult korraldatud vastupanujoon on läbi murtud, punaste soomusjõud ründavad seljatagant, hävitades ka siniste kahurväe, ja punaste õhujõudude lahingusse paiskudes on sinised sunnitud end kaitsma kolmes suunas korraga: eest, tagant ja õhust.

Väeosa, kes satub niisugusesse olukorda, on halvasti juhitud, sest juhtkonna ülesanne on ette näha ja vältida ka sääraseid olukordi.

E. Ht.



Sõda ja väliskaubandus

Neil päevil sai teoks Eesti ja Nõukogude Liidu vaheline kaubanduskokkuleppe sõlmimine. Lepingust näeme, et meie sõjaaegsel väliskaubandusel tuleb ümber orienteeruda. Kõigepealt meie kaubavahetus suureneb Nõukogude Liiduga 4½ korda ja see on kindlaks määratud 39 miljonile kroonile. Pealegi võimaldab lepingu järgi Nõukogude Liit Eesti kaupade transiiti raudteedel ja veeteedel Murmanski, Sorokasse ja Musta mere sadamaisse. See ümberorienteerumine on tingitud sõjaloludest, mis loob õige kitsad piirid väliskaubandusele.

Sõda avaldab alati suurt mõju väliskaubandusele. See mõju on õigupoolest kahesugune. Esiteks püüab sõdiv või sõjaohtu kartev riik end varustada valmis-sõjariistadega ja lahingtarvetega teistest riikidest ning teiseks kokku osta võimalikult palju tooraineid sõjatööstuse jaoks. Majandusteadlane C. K. Leith kirjutab „World Minerals and World Politics“: „Esimesel kuul kuul 1914. aastal ostis Saksamaa sedavõrd suurel hulgal kokku niklit, alumiiniumi, asbesti, väävli, grafiiti ja teisi metalle, mis võimaldas kindlasti oletada, et Saksamaa tarvitab neid tooraineid mingisuguseiks ekstraordinaarseiks sihtideks.“

Praeguse sõja materiaalne ettevalmistus ületab kõigi asjaosalis riiges maailmasõjaaegsed piirid. Kõik suurriigid kavatsesid valmistada palju suuremaid tagavarasid, aga nende tagavarade kogumine on jaotatud pikemale ajale. Seepärast ei paista igakord toorainete ostmine sõjaliseks otstarbeks nii selgesti silma, nagu see juhtus 1914. aastal. Kuid siiski kuudel, mis eelnesid Itaalia-Abessiinia sõjale, Jaapani sissetungile Hiinasse ja Austria ning Tšehhoslovakkia annekteerimisele, oli märgata maailmaturgudel suurendatud importi Itaaliasse, Jaapanisse ja Saksamaale.

Praegune Euroopa suurriikide sõda on kutsunud välja väga intensiivse majandusliku sõja. Nüüd ei sõdita enam turgude pärast, vaid selleks, et sisseveo kitsendusega võita vastast, mis näeb ette vastase impordi hävingut ja oma sisseveokaitset. Seega käib majanduslik sõda peamiselt väliskaubanduse sfäärides. Kui Rumeeniale ja Jugoslaaviale sunniti peale majanduslikud kohustused, mis vastavad mõne võitleva riigi sõjalisile nõudeile, siis ei olnud see enam väliskaubanduslik toiming, vaid majanduslik sõda. Ühendriikide president Roosevelt ütles hiljuti selle kohta väga selgesti: „Juhumil, kui ühe riigi ründamiseks on valitud majanduslikud relvad, siis ütlen mina, et minu maa toetab sedavõrd rünnatavat, et ühelgi Ameerika riigil ei ole tarvis osakestki oma suveräniteedist kaotada majandusliku surutise kaudu.“

Sõja ajal lahendatakse kaubanduslikud küsimused riikide vahel mitte niipalju majandusliku kasu seisukohast kui võrd välispoliitilistest ja sõjalistest lähtekohadest. Iseenesestki mõista, et see ei põhjusta maailmakaubanduse elavnemist ja laienemist, vaid surub

selle kitsastesse ja sageli õige ebamugavatesse raamide.

Hoolimata raskusist on sõdivad riigid sunnitud võimaluste piirides edendama oma väliskaubandust. Nii näiteks Saksamaa vedas hoolimata blokaadist sisse 1. augustist 1914. a. kuni 1918. aasta lõpuni 22,8 miljardi kuldmarga väärtuses kaupu, kuna eksport samal ajal tõusis 11,7 miljardi kuldmargani. Praeguse sõja ajal on igal sõdival suurriigil importeerimise tarvidus palju suurem kui 25 aastat tagasi, sest materjalide osatähtsus sõjas on kasvanud. Sõja spetsialistide väga tagasihoidliku arvamise järgi nõuab iga rindesõdur 7—8 inimese tööjõu tagalast. Praktiliselt ei ole see vist läbiviidav ei tööjõu ega materjalide suhtes mitte üheski riigis seepärast, et sõja ajal tunneb iga riik nii inimeste kui ka toorainete puudust. Need tingimused kirjutavad ette, et iga sõdiv riik püüab importeerida rohkem kaupu mitte üksi toor- ja toiduainete näol, aga ka fabrikaate sõjatarvetena. Kaubavahetus välisriikidega on muutunud nüüd palju raskemaks kui ta seda oli maailmasõja ajal, sest lennukite efektiivsus võib segada nii maal kui ka merel transporti, muutes sellega blokaadi palju kohutavamaks kui kunagi varem. „Deutscher Volkswirt“ kirjutab selle kohta: „Silmas pidades, et tuleviku sõjas (tsitaat on toodud 24. 02. 39 numbrist) on vastuvaidlemata palju raskem kaubelda neutraalsete riikidega kui möödunud maailmasõjas, sest majandussõja meetodid kujunevad palju intensiivsemaks. Seepärast jääb kaubanduspoliitika esimeseks ülesandeks muretseda tarvilisi tagavarasid juba rahu ajal ja ühtlasi sõlmida sidemeid nende riikidega, kes jäävad välja arvatavast konfliktist ja kelledega on võimalik kaubanduslikku läbikäimist arendada ka sõja ajal.“ Need on põhjused, miks sõdivad riigid püüavad oma mõju alla saada neutraalseid riike. Maailmasõja ajal olid Skandinaavia riigid tähtsaks majanduslikuks baasiks Saksamaale. Maailmasõjaegne Inglise mereväeatašee admiral Consett kirjeldab väga piltlikult, kuidas ja missuguseid kaupu sai Saksamaa Skandinaaviast. Siinjuures pole huvitusest märkida, et osa materjale, mis oli liitlaste poolt määratud Venemaa jaoks, läks konterbandina Saksamaale. (Consett, „The Triumph of Unarmed Forces“, 1928.) Entente-riikide vahel tekkis koguni midagi konkurentsitaolist sellasel viisil Saksamaad varustada. Need olid muidugi suurärimeeste saagiandne kombinatsioonid, mida ei saadud kõrvaldada. Admiral Consett kirjutab omas raamatus sellest järgmiselt: „Ametlikes ringes ei ole kõigil teada, aga jääb siiski faktiks seik, et paljud Ameerika ärimehed on väga vihased Inglismaale, sest nad on kindlad, et aastail 1915, 1916 ja 1917 me takistasime Ühendriikide eksporti Skandinaaviasse ja Hollandisse, kuna ise oleme vedanud neisse riikidesse samu kaupu, mis otseseid või kõveraid teid mööda sattusid meie vaenlaste kätte. Ma võiksin tuua palju näiteid selleks, et ameeriklasil on

väga tõsised põhjused meid kahtlustada 1915.—1917. aastate blokaadi poolest. Onnetuseks kõigil meie liitlastel, aga ka Skandinaavias elavatel ameeriklastel on väga hästi teada, et meie konkureerisime neutraalsete riikidega oma vaenlase varustamisel. Seepärast on selge, et meie isegi ei võinud pöörduda oma liitlaste poole, rääkimata Ühendriikidest, kui see oli neutraalne, impordi piiramisega Saksamaale, ilma et see ei oleks välja kutsunud diplomaatlikke hõõrumisi. Kui iga inimene, kes ei ole asjaga kursis, oleks uurinud Daani impordi statistikat 1917. aastal, võinuks kergesti näha, et me oleme blokaadi välja kuulutanud Ühendriikide nuhtlemiseks.“ (Admiral Consetti kiri Suur-Britannia Stokholmi saadikule detsembris 1918. a. Ära toodud ülalmainitud admiral Consetti raamatust.) Tõime selle tsitaadi selleks, et näidata, missuguseid kurioosumeid võib juhtuda sõja ajal väliskaubanduse alal.

Õigeaegne kaubandussidemete sõlmimine ja juureveoteede kindlustamine, need on esimesed tingimused, et alal hoida sõja ajal väliskauplemise võimalusi. Kõigile neile momentidele on sõdivad riigid pööranud suurt tähelepanu sellega, et nad on võtnud kõik abinõud tarvitusele väliskaubanduse kindlustamiseks neutraalsete riikidega. Kuid juureveoteed ja kaubanduslikud sidemed ei too veel kaupa koju. Impordi eest on tarvis maksa. Maksud võivad sündida: a) kullaga või välisvaluutaga, b) krediidi abil, c) välismaiste investeringute realiseerimisega ja d) ekspordi abil. Ühendriigid ekspordeerisid 1. juulist 1914. a. kuni 1918. aasta lõpuni kaupu 22,5 miljardi dollari eest. Peaaegu pool sellest ekspordist makseti Ühendriikidele impordiga (11 miljardi dollari väärtuses). Nimetatud ajavahemikul müüsid Ühendriigid teistele riikidele võlgu 7,6 miljardi dollari eest; 2,9 miljardi dollari väärtuses said Ühendriigid tagasi väärtpabereid, mis olid enne välisriikides. Oma kaupade eest nad said kulda ainult 1 miljard dollarit. Neist arvudest paistab, et kuld etendas kõige väiksemat osa kaubavahetuses.

Meil on aga teada, et osa sõjavõlgu jäi Ühendriikidel saamata. Nüüd on see koguni sedavõrd ära unustatud, et keegi ei tuleta seda enam meelegi. Ainult Soome on maksnud oma võlga visalt kuni viimaseeni. Sel põhjusel võib kinnitada, et välisvõlad etendavad praegu kaubanduses palju väiksemat osa kui möödunud maailmasõja ajal. See asjaolu annab suurt kaalu teissugustele maksuvahenditele. Sõja varustuse finantseerimine välismaal evib praeguses sõjas kindlasti õige terava iseloomu seepärast, et majanduslik sõda kujuneb ägedamaks kui kunagi enne. On täiesti võimalik, et sõdivad riigid ostavad üles neutraalseis riiges sellased ettevõtted, millel on sõjaline iseloom, et sellega takistada oma vastase varustamist. Juba maailmasõja ajal tarvitati mõningal määral sääraseid võtteid. Inglismaa näiteks ostis Norras ära vase- ja niklikaevandused tagamõttega, et need ei saaks varustada tol ajal Saksamaad. Võib isegi arvata, et rikkamad sõdivad riigid ostavad neutraalseis riikides niisuguseid kaupu üles, mida neil ei ole otsekohe tarvis ja mida nad ei mõtle või ei saagi välja vedada. Siht on see, et kaup ei satuks vaenlase kätte. Võib oodata koguni ülesostetud kaupade hävitamist.

Võib arvata, et nüüd nagu maailmasõjaski kõige suuremaiks sõdivate riikide varustajaiks hakkavad Ühendriigid. „Journal of Commerce“ kinnitab Kais, et Prantsus- ja Inglismaa evivad Ühendriiges varandusi 12,5 miljardi dollari väärtuses, mis koosneb puhast kullast, väärtpabereist ja teisist investeringuist. Selle summa võivad nad kulutada sõjavarustuse ostmiseks Ühendriikidest. Nagu juba eespool oli nimetatud, said maailmasõja ajal Ühendriigid oma ekspordi eest reaalses väärtuses ainult 1 miljardi kulda ja 2,9 miljardit väärtpabereis. Nüüd on aga Inglis- ja Prantsusmaa reaalses väärtuses summa Ühendriikides üle kolme korra suurem. Kuid ühtlasi võime kinnitada, et arvesse võttes maailmasõjaegseid kurbi kogemusi neil on krediit piiratud.

Eespool mainitud Ameerika ajakiri kinnitab, et 12,5 miljardist jätkub Prantsus- ja Inglismaale „suure“ sõja ajal Ühendriigest sisseostude tegemiseks kaheks aastaks. Aga need maad evivad veel teisi maksuvahendeid välismaalt ostmiseks, eriti Ühendriikidest. Maailmasõja ajal müüs Inglismaa Ühendriikidele oma sealset raudtee investeringud. Nüüd võib ta tarbe korral ohverdada oma hiigla investeringud Kanadas ameeriklastele.

Kuigi võime kinnitada, et kuld evib tähtsaima koha majanduslikus sõjas, ei saa siiski tema osa üle hinnata. Ei või unustada, et kulla transporteerimine maksuvahendina ei ole sõja ajal sugugi kerge. Pealegi paljudel riikidel ei ole nii palju kulda vaja kui valmisfabrikaate, toidu- ning tooraineid tööstuste jaoks. Rootsi näiteks oli maailmasõja ajal kullast küllastunud ega lasknud üksvahe kulda üldse sisse vedada, vaid eelistas vahetuskaupa. Ühendriigid küll vaevalt seda kunagi teevad, sest neil on peaaegu kõik kaubad ja toorained olemas. Kuid siiski sõja ajal kulla Ameerikasse transporteerimine on küllaltki riskantne ja kulukas lõbu. Seepärast on Inglis- ja Prantsusmaale väga tähtis, et neil juba on Ühendriikides määratu suur summa kulda ja muid likviidseid maksuvahendeid. Ajakirjandusest on meil teada, et 1938. ja 1939. aastal voolas õige palju kulda Euroopast Ühendriikidesse. Mahutajad olid peamiselt Belgia, Holland, Prantsus- ja Inglismaa. Nende riikide valitsused ei otsinud abinõusid, et takistada kullavoolu Ühendriikidesse, vaid pigem soodustasid seda. Isegi emissioonipangad saatsid oma kullatagavarad välismaale. Juba 1939. aasta algpäevil oli Belgia ja Hollandi natsionaalpankadel enam kui neljandik oma kullatagavaradest saadetud välismaa pankadesse. Inglise pank, alates 1938. aastast, jättis osa Lõuna-Aafrikast ostetud kullast koha peale. Kevadel 1939. aastal oli Lõuna-Aafrikasse jäetud kulla väärtus juba 40 miljonit £. Siit on seda sõja ajal palju kergem saata tarvitilise kohta kui Inglismaalt.

Välismaal asuva kulla ja aktiivide osatähtsus sõjavarustuse ostmisel on kahtlemata tõusnud alates maailmasõjast. Kuid on ebaõige mitte hinnata ekspordi tähtsust sõja ajal. Ülalpool juba tähendasime, et maailmasõja ajal Saksamaa impordeeris Skandinaaviast kaupu 22,8 kuldmarka väärtuses ja ekspordeeris sinna oma kaupu 11,7 kuldmarka väärtuses. Seega kattis

Saksamaa peaaegu poole oma sõjakuludest Skandinaavia ekspordiga.

Kõik sõdivad riigid peavad tahes-tahtmata ülal hoidma oma ekspordi, hoolimata transporditeerimise raskusist ja mõnikord koguni kahjuks oma majandusele. Nad peavad seda tegema esiteks seepärast, et ükski riik, välja arvatud võib-olla ainult Ühendriigid, ei evi nii suuri kullatagavarasid ja likviidseid maksuvahendeid, et pika sõja ajal oleks võimalik tasuda impordi eest. Teiseks, nagu juba tähendasime, tarvivad kõik riigid teiste riikide saadusi olgu toiduainete, fabrikaatide või mõne muu kauba näol.

Maailmasõja tingimuses katab oma impordi kulud kõige paremini see riik, kes saab oma varustajaile maksa talle tarvismineva kaubaga. Viimase sõja ajal kaubavahetuse positsioon Saksamaa ja Skandinaavia vahel kujunes seepärast väga elavaks, et Saksamaa

varustas Skandinaaviat kivisõega, mida viimased oma maalt ei leia. Siinjuures olgu aga märgitud, et imporditeerimist saab toimetada ainult siis, kui on vabad juurepääsu teed. Seepärast on kõige paremas seisukorras säärane sõdiv riik, kel on ühised piirid oma varustajaga või vähimalt garantii naaberriigilt, et sõdiva riigi import- ja ekspordikaubad lastakse läbi.

Seepärast viimaseil aastail, eriti praeguse sõja algpäeval, mängis suurt osatähtsust suurriikide kaubanduse poliitikas vaba transpordi küsimus teiste riikidega. Püüti luua sääraseid välispoliitilisi ja kaubanduslikke sidemeid, mis teeksid tuntavaks blokaadi vaenlase suhtes, või vastupidi, mis tühistaksid või nõrgendaksid vaenlase blokaadi ta enda suhtes.

Olgugi et praegu sõjategevus on lokaliseeritud Euroopas läänerindel, äge majandussõda käib aga kogu maailmas.

Epa

Tsement-betoonis!

*ehitate sellepärast, et **tsement-betoon** on **põline** ja sellest ehitamine on **odav***

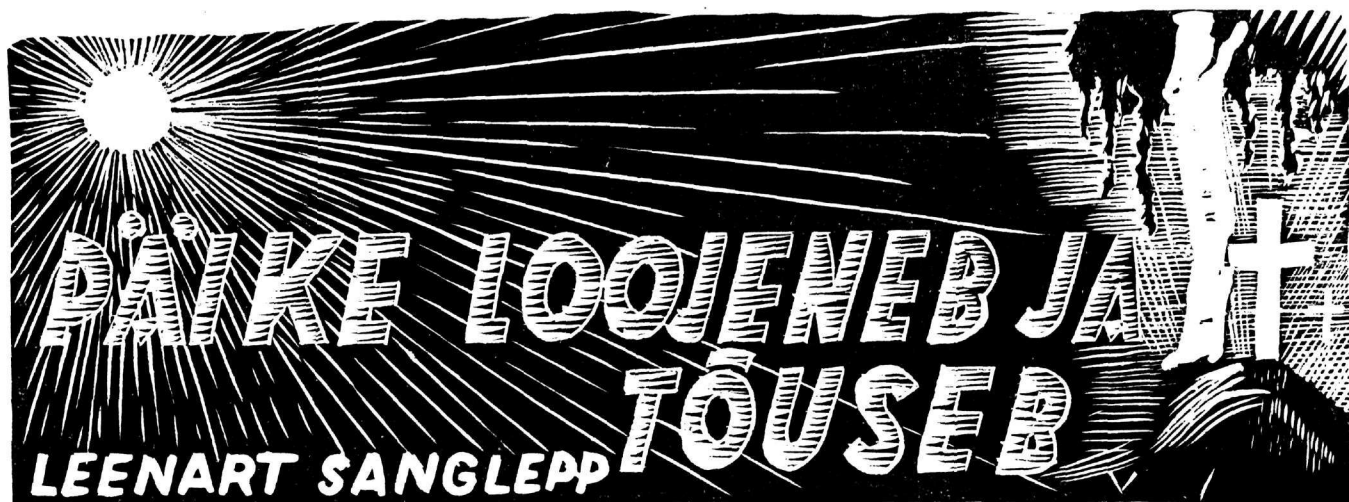
Tsement-betoonis ehitatakse edukalt:

vundamente ja müüre • seinu (nopsa-, õõnes- ja massiiv-) • põrandaid ja lagesid • treppe, korstnaid • katuseid tsementkatusekividest jne. jne. • puhaslauda-, sigala- ja tallipõrandaid • künasid, silofooidlaid • virtsaja sõnnikufooidlaid • veepaake ja veereservuaare • kaevurakkeid, torusid jne. jne. • sildu, teetruupe • maanteid ja kõnniteid • aia- ja väravaposte • paisu- ja tugimüüre jne. jne. •

*Igasugust juhatusi tsemendi õige tarvitamise kohta annab tasuta **A-S. Tsemendivabrik „Port-Kunda“** müügikontori juures asuv*

NÕUANDE-BÜROO

TALLINN, VALLI 4-6, TEL. 450-17



Julustus lapsepõlvemälestustel

Poolhämär valgus on vallutanud väikese ja madala toa, mil on vaid kaks akent, mõlemad tänava poole. Akende vahel on kummut, kummagi akna all laud, tagaseinas lai sulgmadratsiga kohevileadetud voodi, mille peatsis ripub ovaalne pilt — kujutus prullakast ja avasilmalisest inglüst. Voodi jalutsis, moodustades hädatarvilise varjendi, asetseb vanamoeline riietekapp, mille koidest läbisöödud kere läigib vaevalt kustumalöönud poleeri all. Taamal toetub seinale ja oma kolmele jalale — neljas on koidest ära söödud — valge pesuriidega ületõmmatud sohva, mille lahtised vedrud ulatuvad nagu lahja hobuse puusakondid ülespoole. Sohva ees on ümargune laud.

Akna all laua taga vuristab keskealine naine õmblusmasinat. Ta tugev kondine keha on masina kohale tugevasti looka tõmbunud. Ta parem käsi ajab ringi masina hooratust, kuna vasak silub särgi siile, kui need lähevad nõela alla, ja tõstab teatud vaheaegade järele pisaraist läbiimbinud rätti vesiste silmade juure. Naine nutab...

Vaikselt nagu hiir oma nurgas väike kuueaastane Sulev vahib suuri lapsesilmil ema poole. Miks nutab ema, miks nutab ta alatasa?

Tuhat küsimust, milledele vastust on raske leida, vaevab lapse aju. Kas on ema kõht tühi, kas ta torkas endale nõelaga sõrme? — Aga miks torkab ta siis nii sagedasti, sest miks ta muidu alatasa nutab?...

On juba õhtu. Videvik on laskunud maha. Ema on pannud masina seisma. Käed koostatud rüppe vahib ta nüüd kuhugi kaugusse, kuhugi, kuhu Sulev ei näe ega oska vaadata. Nii vahib ema ainiti tüki aega, kuni ta lõug hakkab jälle vabisema ja silmad piserdavad uuesti märjaks.

Sulev näeb seda kõike oma mängukurust, kuid ta ei oska sellele leida lahendust. Suuri lapsesilmil ta pöörab oma näo ema nägematu murepildi sihis ja kurbuse nakkavuse tõttu vallutab tedagi lapselik hell ja kudrutav nutt.

Nüüd tuleb ema ja võtab ta sülle ning, silitades ta pehmeid lapsekäharaid, sõnab trööstivalt: „Sa väike murelindu, sa väike vaenelaps!“

Siis paneb ema Sulevi sohvale istuma ja istub ise ta kõrvale, pannes käe ümber lapse ahtakese piha.

Nii nad istuvad kahekesi — ema ja poeg.

Vaikus — sõnatu ja hääletu vaikus — sigineb tupp.

Sulev on liibunud peaga vastu ema käsivart. Nii istub ta vaikselt ja rahulikult nagu nukk, tuhande küsimusega laetud pilk suunatud ema silmisse.

Vaba käega ema ikka veel silitab ta käharaid. Pehmelt ja hellitavalt liigub ema tööst krobeline käsi lapse pea kohal, puudutades vaevalt ta juukseid. Aga selle krobelise käe paitus tundub lapsele sametpehme ja mõnus.

Nagu kogemata tõstab ema oma silmad seinal rippuva mehe pildi juure ja uus valujoon tuksatab ta näos. See on leinavalu, mille käes ta on vaevelnud juba kuus rasket ja piinarikast kuud.

Sulev märkab seda valujoont ema suu ümber ja ta küsib tasa ning areldi:

— Ema, kas sul on isast väga kahju?

— Väga, mu poeg.

— Ja kas isa ei tule enam kunagi tagasi?

— Ei, mu poeg.

— Kas mitte kunagi?

— Mitte kunagi...

— Mitte kunagi, kordab Sulev, — see on vist küll väga kaua...

— Väga, vastab ema ja lisab siis:

— Sa väike rumal lapsuke.

Nüüd Sulev ei küsi enam, nüüd ta mõtleb, lapse-lauba kurdudes kortsudesse. Ta mõtleb nõngelt ja visalt, aga midagi uut ei selgi talle. Kõikjal on läbi-pääsmatus ja udu.

See udu haarab pikapeale kogu ta teadvuse. Silme ees muutub kõik halliks ja tuhmiks. Ta toetub usaldavalt ema käele. Nii on tal lõpmata mugav olla. Miski ei häiri enam ta mõtet ega ta meeli. Pikka-mööda hakkab ta uinuma magusasse lapseunne. Suunurgad tuksatavad tasa ja siis raamib magus naeratus ta lapsesuud. Veel üks käeliigutus, üks silmapilgutus, ja siis vajuvad pikkade ripsmetega palistatud laud kinni.

Väikemees magab.

Emä vabastab Sulevi tasa ja ettevaatlikult riideist ning viib ta siis voodisse, kus ta katab väikemehe sooja vaibaga. Siis ta tuleb ja istub uuesti sohvale ning koostab käed rüppe.

Jah, päevi on möödunud, raskeid ja rusuvaid päevi. Need kuus leinakuud on olnud kui mingi painajalik unenägu. Mure ning valu on olnud majas alatine külaline. Millal lõpeb see küll ükskord? Ja kas see üldse lõpeb?

Oli noorus, oli armastus, oli abiolu. Nüüd pole enam midagi. On järel vaid tühjus ja lein.

Kirjutati 1905. aasta. Kusagil kõmisesid paugud, mis pidid tooma uut korda ja vabadust. Gustavgi

oli olnud selle vabaduse otsija. Ta oli käinud koosolekuil, oli võidelnud vabaduse eest.

Ja kui ühel oktoobrikuu päeval kõmisesid paugud, oli Gustav pidanud jooksma tagaajajate eest. Ta oli pagunud linnast välja, oli olnud öö metsas ja külmetanud. Ja sealt see algaski...

Loodna ema mäletab veel väga selgesti seda päeva, mil ta istus jälle, nagu täna, õmblusmasina taga, kui esimene mure astus nende tuppa. See mure oli Gustav, ta mees, kelle kojutulek ebatavalisel ajal ja ebatavalise ilmega istutas esimese mureseemne Loodna ema südamesse.

Õmblusmasin vurises seekord rõõmsalt ja karmesti, nii et keegi ei kuulnudki, kui pereisa tuppa astus. Alles siis, kui tulija oma tööpintsaku varna riputas ja tahapoole astus, pööris naine pead ja hüüatas tasakesi:

— Sina, Gustav!

— Paraku, jah, mina.

See „paraku, jah“ tuleb nii masendatult ja ennastpaljastavalt, et naise tumedad silmad laienevad kaheks ümarguseks rattaks, milledest vaatab välja salahirm. Kohkunult tõuseb naine masina tagant ja läheneb mehele.

— Gutav, mis on sinuga, kas oled haige?

Nähes naise hädist ja murelikku nägu püüab mees naeratada. Aga see naeratus kujuneb mingiks veidraks grimassiks. Miski lööb mehe rinnus kibelega ning äkki raputab tugev kõhahoog ta keha. Köh, köh, köh...

Nõrk uduvesi valgub naise ratassilmadesse.

— Taeva pärast küll, mis sinuga ometi on?

Nüüd peab mees vastama. Aga ta ei taha hirmutada naist, seepärast ta püüab pöörduda esialgu kõikjaljaks. Ta püüab naljatada:

— Pagana päralt, tõmbetuul on vist mu rindu kinni jäänud...

See tõmbetuule lugu on naisele tuttav. Juba teisel päeval oli Gustavil miski asi rinnus torkinud ja nüüd oli siis päris tõi ise käes.

Köh, köh, köh...

— Sa oled siis kohe... päris tõsiselt?..

See mõte on naisele talumatu ja raske. Ta käed värisevad, lihased tõmblevad näos. Ja midagi sooja tõuseb talle kurku. Ons see pealetungiv nutt?

Aga nutt see ei ole, kuigi süda tahaks nii väga nutta. Mingi raske aimus ütleb, et nutupäevi tuleb veel, et pisaraid peab hoidma.

Kui Gustav on enda puhtaks pesnud, heidab ta kohe voodisse. Süüa — selleks pole tal mingit isu. Aga sooja meega piima peab ta küll rüüpama, selles on Loodna ema otse järeleandmatu.

Õösi tõuseb palavik kõrgele. Loodna pesamuna, väike Sulev, magab vanemate jalutsis oma lapsevoodis ega kuule sellest midagi. Ta ei mõistakski midagi, aga ema peab olema valvel kogu öö.

Pikki päevi kestab võitlus elu ja surma vahel. Arst käib ülepäeviti, aga tema rahustused ei paku kuigi palju troosti. Haige raske seisukord kõneleb enda eest küllalt selget keelt.

Lõpuks siiski tuleb haige seisukorras paranemine. Kriis möödub, kuid, nagu hiljem selgub, siiski on suur viga jäänud külge. Kopsutiisikus! Kas saab sellest üldse kunagi terveks? Küsimus võib seista ainult selles, mitu kuud võib pikaldane suikumine veel aega võtta.

Sulev vaatab nurgast, oma mängukurust, ja näeb, kuidas ema laup tõmbub murekipra. Tundmuste tõusud ja mõnad, mis peegelduvad ema näos, on Sulevile hästi tuntud, kuigi ta ei mõista nende põhjusti.

Mida kaugemale suve sisse, seda murelikumaks muutub aeg. Loodna isa on ikka voodis. Ema ripub ta tervise küljes lootustega, milledesse tal endalgi pole usku. Seisukord ei tööta midagi head.

Viimses hädas kolib perekond linnast välja. Värskest õhust ja progressiivselt suurendatavatest rõõsapiima annustest loodetakse haigele uut jõudu.

Ja tõesti — metsas ja kanarbikus uutes haige tunneb end paiguti paremana ja uusi lootusi asub ta rinda. Väsitavatest jalutuskäikudest ja tublidest kitse piima portsjonitest tõuseb isegi puna ta palgesse. Aga kui kauaks? Sügisel saabuval tormituuled ja siis ollakse sunnitud kolima linna tagasi.

Roostepruun oktoobripäev leiab Loodna isa uuesti voodi külge naelutatuna. Ema askeldab ta ümber samariidina ja püüab oma hoolitsemisega puhuda haigesse mehesse tervise hõngu.

Mõnikord, kui ema on läinud naabruses asuvasse poodi kas hommikuse kohvipiima või lõunase supirammu järele, julgeb Sulev astuda ettevaatlikult vahele, kus ta heidab vargi pilgu isa asemele. Üksisilmi ja vaikselt kui hiir vahib ta nii isa lamavat kogu.

Mõte, mis sel puhul on haaranud lapse hinge, on nõder ja habras. Miks magab isa öösi, mikс magab ta päeval? Miks viib ema talle toidu voodisse?

Uks käib tasa, ema tuleb. Istudes oma tina-suudrite väe hulgas Sulev näeb, kuidas ema harutab suurräti hõlmast välja piimalänniku ja poole saialeiba ning asetab need lauale. Siis ta võtab priimuse, valab sinna õli ning täidab väikese keedupoti sinakasvalge piimaga. Varsti kostab toas priimuse surin, millega käib kaasas isesugune vänge petrooleumi lõhn.

Kui tuline piim on kruusi valatud, võtab ema parajad saiaviilakad ja määrab neile tubli korra mett. Siis ta asetab selle kõik kandamile ja astub vaheleisa taha isa voodi juure. Ettevaatlikult nihutab ema tooli voodi lähedale ja asetab siis sooja eine haigele käepärasesse kaugusse.

Kuid haige magab. Ütle mata raske on emal teda äratada, kuid piim on nüüd just tuline ja haige rindadele paras.

Ettevaatlikult, üsna tasa hüüab ema:

— Gustav! Kas sa kuuled mind?

See ei olegi hüüd, pigem see on sosin. Nii tasa kostab see. Aga haigele, kelle meeled on alatiselt ärkvel, piisab sellest. Aegamööda avab ta silmad.

— Sina... Jah, ma kuulen väga hästi.

Sulevgi näeb nüüd, kuidas isa aukuvajunud silma-koopad naeratavad. Suuri vaevu sirutab haige teki alt välja oma ahtakese käe ja kohe on see ema pihus. Teise käega kohendab ema haige pealust ja aitab lamajat tõusta istukile.

Voodi ees on väike punase sametiga üelöödud järi, millele Sulev istub isa söömaajaks. Sellelt madalalt istekohalt ta ulatab parajasti nägema isa vaevalisi piimariüüpamisi, mida saadavad rahutud kõhahood. Ema on kumardanud üle voodi haige kohale ja ulatab talle kätte suupäraseks murtud saialeivapalukesi, milledest hoovab nii meeldivat mee lõhna. Sulev teab, et mesi on isa (ja tema!) lemmiktoit, kuid sellegipärast ei tõuse suhujõudvate palade arv üle kolme, kuna haige on paljalt piimariüüpamisest juba varsti väsinud. Pealesundimine kutsus siin esile vaid haige sõnatu protesti.

Kui ema nüüd oma näo haige mehe kohalt ära pöörab, märkab Sulev ta silmis raskeid pisaraid. See on lohutamatusesi, mis valgub ema silma. See on kurbuse vesi, mille iga tilk on valuallikast.

Silmates ema vesiseid silmi tõuseb Sulevigi kurku pealesunnitult luksumine. Aga kuna ta teab, et isa haiguse ajal keegi majas valjusti nutta ei tohi, siis poeb ta oma väikse murenäoga esiteks ema hõlma, ja kui seal on ta meeolelu rahulikumaks silitatud, astub ta akna juure, kus ta algab rahuliku tänavaelu vaatlemist, liibudes ninaga nii tugevasti vastu klaasi, et kui tänava poolt sisse vaadata, siis paistab nina ots lai nagu alasil laiakstaotud lihlatakas.

Vaade porisele tänavale ei paku Sulevile midagi uut, kuid siiski võib ta tundide viisi peaaegu liikumatult välja vahtida.

Laia vihma sajab õues juba mitmendat päeva. Tuul on peksnud puudelt maha kolletama löönud lehestiku, mille sekka sajab nüüd täisküpsi kastaneid. Kukkumise juures avaneb eebenipruuni vilja rohekas koor ja magerik vili jookseb otse porisele tänavale.

Sulev vahib seda ammututud tänavaelu ja mõtleb seejuures oma lapsemõtteid. Ta aju ei seedi veel kõiki elunähtusi, mis teda ümbritsevad, ja see kihutab ta mõtted liikvele. Isa on haige. Kui mitu korda on Sulev seda lauset kuulnud, kuid sellesse lähemalt tunda pole lapsel jõudu. Kopsutiikus — sel sõnal pole Sulevi silmis mingit tähendust. Ema mure on talle ainult impulsiivselt mõistetav. Südame ja tundemeelse kude kaudu imbub see temagi hinge. Aga ta ei tunne selle põhjust, ta ei oska selle pärast haletseda.

Nii kaldub aeg talvesse. Detsembris saabuvad külmad tinutavad kinni poriloikude kaaned ja paks lumivaip sajab maha ühelainsal ööl.

Seda märkab haigegi ja sõnab lootusetult:

— Lumi, minu viimne lumi... Köh, köh, köh...

Jõulu eel käib Loodna ema eriti mureliku näoga ringi. Lähenevad rahupühad ei tööta tuua midagi head. Ja mis pühad sääraseks on, kui surmahaige inimene on majas.

Jõulukuusk tuuakse siiski tuppa ja ehitakse küünaldega, aga tänav ei käi jõulurõõm selle kannul. Isegi küünlad põlevad pragisedes ja Sulevgi seisab põleva kuuse all tõsise näoga.

Teisel jõulupühäl tuleb õpetaja, valged lõkad kurgu all, ja annab haigele jumalaarmu. See on imelik jutt, mis selle juures aetakse. Sulev ei saa sellest sõnagi aru. Lõpuks võtavad isa-ema mõlemad jumalaarmu, isa lamades voodis ja ema ta aseme ees põlvili. Siis laulavad ema ja õpetaja kahekesi, mille juures haige suleb silmad ja naeratab leebelt. Ära minnes õpetaja leiab ema jaoks mõne troostisõna:

— Ärge muretsege nii väga, ei teie mees sure veel nii pea. Vaadake, missugune värske jume on tal näos.

Ema vaatab ja leiab tõesti haige näovärvi sel õhtul roosakana, nagu tervel inimesel kunagi.

Siiski, see oli olnud haige põskedel võltspuna. Lõpp saabub rutem kui seda oodatakse.

Õöl vastu vana aasta viimset päeva äratab ema Sulevi raskest lapseunst. Pikas öösärgis, nagu Sulev magama heitnud, tõstab ema ta isa haigevoodi juure, sõnades läbi nutu:

— Arka, pojuke, isa hakkab meilt ära minema...

Kuhu isa läheb, mõtleb Sulev, kuna ta on ju haige. Võideldes raske unega seisab ta isa haigevoodi ees ega mõista midagi.

Tükk aega vaatleb haige oma poega sõnagi lausumata. See on pühalik silmapilk. Toas on kõik vaikne. Ons see surmavaikus? Ema nutab tasakesi.

Viimaks hakkab haige jõuetu käsi pikkamööda teki alt välja pugema ja tõuseb suures kaares Sulevi pea kohale, kus ta teeb ristimärgi.

On näha, et kõnelemine teeb haigele raskusi. Ta suu avaneb mitmel korral, aga sõna ei tule.

— Jumal õnnistagu sind, mu poeg. Ära muretse, sinu tulevik on veel ees. Ükskord koidab päike ja siis tuleb vabadus. Köh, köh, köh...

See on kõik, mis haige suudab ütelda.

Sulev pole veel jõudnud uuesti uinuda, kui ema ta jälle äratab. Ahastuses ringutab ta käsi ja hüüab suure valuga:

— Tõuse, tõuse, poja, isa on surnud!

Ise viskub ta kummuli isa surivoodile ja nutab südantlõhestavalt. Nüüd hakkab ka Sulev nutma. Valusalt nutab ta, võideldes ise unerametusega.

Varsti hakkavad majas ukсед kiunuma ja tuppa koguneb teisi majalisi, keda Loodna ema oma suures

ahastuses on üles ajanud otse südaööl. Tulevad uni-sed näod, hädaldavad koos emaga ja troostivad teda. Aga võõra troostisõna ei ulata sügavale. Valu ta leevendada ei suuda.

Kui meeled on pisutki rahunenud ja esimeste valupurse vahel tekib paus, ronib Sulev ema kutsel oma lapsevoodist välja ja astub isa aseme juure. Suuril ja mõistmatuil lapsesilmil vaatab ta kord isale, kord emale ja jääb siis oma olemuses tõsiseks. Udune arusaamine surma mõttest on hakanud liikuma ta lapsepeas. Surra tähendab kaduda, on ema talle õpetanud. Aga kui ta nüüd isa liikumatule ristis kätega lamavale kogule vaatab, siis on kõik talle jälle arusaamatu. Udu sujub ta peas. Ta hüüab lapseliku veendumusega:

— Aga, ema, isa ei ole ju surnud, ta magab.

Ja tõesti, isa magab ju. Sellasena on Sulev teda pikki kuid näinud, alati rahulikuna, alati magavana. Mis on nüüd teisiti?

— Sa väike rumal laps, sa tillu murelindu, ütleb ema ja võtab Sulevi põlvedele. — Isa ei hinga enam, pulss on vaikinud, keha on külm. Nüüd on isa surnud ja saab mullaks.

— Saab mullaks, kordab Sulev. — Kui imelik. Sellest kõigest on Sulevil siiski väga raske aru saada. Tõesti, isa ei liiguta, ei hinga enam, tähendab, kui ei liiguta, kui ei hinga enam, siis on surnud.

Elu ja surma mõtted hakkavad nüüd keerlema tilukeses lapsepeas. Kui ta on oma voodisse tagasi viidud, tekiga kaetud ja magama sügutatud, sahistab uneingel ta peatsis asjata tiibu. Väike mees ei saa ega saa und. Ema nuuksumine häirib ta meeli ja paneb ikka uusi mõtteid ta peas liikuma... Hing lahkub kehast, keha saab mullaks... Kui südame tuksed vaibuvad, kui pulss ei löö enam, siis tuleb surm... Tuleb surm...

Mõte liigub väikemehe ajus tasapisi, otsides. Ja ikka tuleb ta tagasi ühele kohale: kui pulss ei löö enam, siis tuleb...

— Ema, ema!..

— Maga, maga, lapsuke, uinu ja maga.

Aga mõte ei anna Sulevile püsi. Ta kihutab takka ja sunnib kogu aeg uusi ajurakukesi tööle. Ja korraga, mingi sisemise tõuke mõjul, viskub Sulev nagu vedrust oma asemel püsti. Ta silmad on täis ahastust, süda täis mõistmata kartust ja hirmu. Nii seisab ta seal ja hüüab ema. Väike käeke on litsutud teise käe randme ligi, sinna, kus ema seletuse järgi peab asuma pulseruv elusoon. Ja see soon ei tuku nüüd lapse käega katsudes! Pulss ei löö! Lapselik mõte teeb sellest kohe loogilise järelduse ja esimene surmahirm asub väikese mehe rinda. Ja südantlõhestavalt kõlab läbi õise vaikuse:

— Ema, ema, mu pulss on jäänud seisma, kas mina hakkam nüüd ka surema?...

Ema on ruttu kohal ja haarab väikese väriseva keha oma hõlma. On tarvis hulga rahustavaid sõnu, enne kui laps jõuab uuesti rahuneda.

Siiski kaua sel ööl ei saa Sulev und. Jälgides pärani silmil ema kõssivajunud ja tardunud kogu isa surivoodi jalutsis teeb Sulevi lapselik aju veidraid hüppeid kauge ja tundmatu mõttelennu sihis, otsides oma tillukeses peakeses lahendust tekkinud olukorrale. Ta mõtleb ja arutab, kuid kõik see ei vii teda kaugemale ta lapsevoodist. Surm ja elu jäävad talle mõisteiks, mille lahendamiseks tal pole jõudu. Et surm võib panna ema valusalt nutma, see on saanud Sulevile selgeks, aga kuhugi kaugemale ta ei jõua. Ta näeb vaid ema kummuli nuuksumas isa aseme serval, ja see paljas nägemine juba vajutab tema väike-sele lapsesüdamele suure raskuse. Ja oskamata end oma salapärasest kurbuses väljendada teisiti, pistab ka tema nutma. Ta nutab tasa, kuid haledalt ja südame põhjast. Kui ema ta juure tuleb ja ta nutu põhjust pärib, siis ei oska ta muud ütelda kui et tal on hambavalu. Mispeale ema toob toidukapist tüki kõva-

suhkrut, tilgutab sellele palderjani ja pistab selle siis Sulevile suhu.

Kohe selle järele vaikib nutt. Lutsides magusat suhkrutükki Sulev unustab nutu põhjuse ja uinub pikkamööda, sulav suhkrutükk suus, pikka ja magusasse unne, nii nagu võivad uinuda ainult muretud lapsed.

*

Sellest ajast on möödunud kuus piinarikast kuud. Palju on selle aja jooksul joosnud vett merre, palju pisaraid Loodna ema rätikuisse. Nii said paljud sär-gid, püksid ja põlled, mis Loodna ema masinat vuristades õmbles, oma esimese pesu leinavaludes ahastava lese silmavees.

Argipäevad mööduvad ühesugustena ja üksluis-tena, üksteise järele. Ainult pühapäev, see on erand.

Igal teisel või kolmandal pühapäeval ehib ema Sulevi kui väikese nuku sametpükstesse ja valgesse pluusi ning siis minnakse koos surnuaeda isa hauale.

Ema võtab kaasa reha, heki lõikamise käärid ja kastekannu, Sulev lapselikus muretuses pulbitseva meeleolu. Päike on jälle väljas, jumalikult soe ja kullatud kiirtepuhmas sätendav päike!

Ema astub pikka tööinimese käiku, Sulev siblib oma väledatel lapsejalgadel virgalt ta kannul. Väsi-must ta ei tunne, täna mitte, selle ilmaga!

Väike jalgvärv avab neile tee surnuaeda, hau-dade ja hauaküngaste vahele. Kui vaikne on siin. Ainult tuul sahistab tasa üksikult laialipillatud puude ladvus.

Mitu käänakut selja taha jättes jõuavad ema-poeg vana pihelga alla, kus asub paksu kibuvitsaheki taga perekonna rahupaik.

Pulkadest aiavärv kriuksub raudhingedel kaeb-likult, kui ema selle avab. Käokingad väristavad nõr-ga tuule käes tasa oma päid, vana pihelgas pakub päikese eest mõnusat vilu ja varju.

Ema võtab Sulevil mütsi peast ja siis laskuvad mõlemad hauakünka ette põlvili, ema nuuksumisse varisedes, Sulev kaela õiendades ja ringi vahtides.

Härda palvuse lõpetab ema Isa Meie'ga, mille sõnu ta on õpetanud ka Sulevile. Ja Sulev lõpetabki koos emaga, väikesed käekesed pühalikult ristis: „... sest sinu päralt on riik, vägi ja au igavesest ajast igavesti. Aamen“.

Ules tõustes ema kohendab oma ja Sulevi riideid, pühib põlvilt liivapuru ja asub siis rohtunud haua korraldamisele. Umbrohu kitkub ta armutult välja ja rehitseb siis kogu platsi siledaks. Suurte aedniku-kääridega asub ta siis heki kallale, napsates selle kül-

jest niipalju värskaid kasvusid, et sellest saab terve hunnik, mille ta tassib hiljem surnuaia müüri taha. Sealtsamast müüri tagant jookseb läbi väike oja, kust saab vett närtsivate lilled ja rohu niisutamiseks. Seda teed käib Sulev väikese kastekannuga mitu korda, see töö on tema osa perekonna viimse rahupaiga korraldamisel.

Kui kõik on ilusasti korraldatud ja platsi liiva-pind rehaga jutiliseks veetud, istuvad ema-poeg väi-kesele puupingile ja mõtlevad igaüks oma mõtteid: ema oma raskele elule, Sulev liblikale, kes lendleb sel silmapilgul ta pea kohal. Nii on see lapse mõte — kerge nagu liblikas.

Siis laskub ema veel põlvili ja nuuksub, silitades kahe käega hauakünka veerul kasvavaid murtud ema-südameid.

Sulev on niikaua hiirvaikne kuni ema tõuseb. Siis kriuksuvad jälle värvahinged, raudriiv lükatakse vä-ravale ette. Emal on silmad jälle punaseks nutnud, ta hoiab nüüd pilgu maas ja võtab Sulevi käekõrvale.

Tagasiminekutee käib alati suure kaares läbi sur-nuaia, kus kaua veel uidatakse haudade vahel ja loe-takse sügavmõttelisi hauakirju.

Kui tuldi külgvärvast, siis minnakse peavärava kaudu. Siin kohtab tihti tuttavaid, kelledega ema mõnikord ajab mõne sõna juttu, Sulev ta kuue sabas. Peavärava ees on kvassimüüjate laud, kust Sulev ei saa iial teisiti mööda kui ta ei vaata küsivalt emale. Ja igakord ema mõistab seda pilku. Aga sellest mõist-misest üksi veel ei piisa, sest igakord peab ta viima Sulevi otse müügilaudade juure, kus siis kihisev pu-nane või roosa märjake valatakse klaasidesse, mille-dest siis ema-poeg mõlemad joovad suurte sõõmudega. Kui ema usaldab oma kukru sisemusse sügavamale vaadata ja sealt oma heasoovlikule mõttele leiab kinnitust, siis lahkub Sulev surnuaia värvast igakord ikka kas roosakaks vaabatud präänikuga või suhkur-saiaga peos või koguni rõngareaga kaelas, nii nagu ema kehva kukru kandejõud lubab.

Kui nad astuvad surnuaia värava juurest linna poole viivale kiviteele, pimestab nende silmi pilve tagant välja tulnud hele juulikuu päike.

Sulev tõstab käe silmade ette ja küsib siis areldi emalt:

— Ema, kas sa mäletad veel, kui isa ütles, et päike koidab ja toob vabaduse. Kas nüüd tulebki vabadus?

— Jah, vastas ema, — aga oota veel, las' sa kas-vad meheks. Päike, päike on jõud!

Ja nad sammuvad julges lootuses ja usus linna poole.

„Kaitse Kodu!“

loeb iga tõsiselt ja rahvuslikult mõtlev Eesli kodanik.

„**Kaitse Kodu!**“ tellimisi võtavad vastu kõik postiasutused üle riigi.

Uuendage „**Kaitse Kodu!**“ tellimisi 1. okt. s. a.

Meilt ja mujalt

17. septembril teatas Moskva ringhääling, et Nõukogude Vene väed on läinud üle Poola piiri. Selle sammu astumise kohta andis N. Vene valitsuse juht Molotov järgmise seletuse:

„Sündmused, mis Poola-Saksa sõda esile kutsus, paljastasid Poola riigi sisemise jõuetuse ja ilmse võimetuse. Poola valitsusringkonnad jäid pankrotti. See kõik sündis äärmiselt lühikese aja kestes. Vaevalt kahe nädala jooksul kaotas Poola kõik oma tööstuskeskused ja enamiku suurlinnade kultuurikoldeist. Varssavi lakkab olemast Poola pealinn. Keegi ei teadnud Poola valitsuse asukohta. Poola elanikkond oli oma ebaõnnelike juhtide poolt jäetud oma saatuse hoole. Poola riik ja tema valitsus lakkasid tegelikult olemast.

N. Vene oli kunj viimase ajani jäänud erapooletuks. Kuid arvestades mainitud olukorda, ta ei või enam jääda erapooletuks tekkinud olukorras. Ei või N. Vene valitsuselt ka nõuda ükskõikset suhtumist vendade ukrainlaste ja valgevenelaste saatusse, kes asuvad Poolas ja kes varemalt olid asetatud täiesti õigusteta rahvaste olukorda ja nüüd jäetud üsna saatuse hoole. N. Vene valitsus peab oma pühaks kohuseks ulatada abistaja käsi oma Poolas asuvaile vendadele ukrainlaste ja valgevenelastele.“

Astudes Poola pinnale ei leidnud N. Vene väed poolakate poolt suuremat vastupanu ja nende edasitung võis areneda suurima kiirusega. Poola väed kas alistasid või hakkasid põgenema võrastele pindadele, kus nad interneeriti ja desarmeeriti. Poola president J. Moscicki, valitsus ja sõjavägede ülemjuhataja marsal E. Smigly-Rydz läksid üle Poola piiri Rumeeniasse.

Eestis pandi maksuma suhkru vabamüügi keeld, mille tagajärjel suhkrut jagatakse kodanikele edaspidi varustuskaartidega. Iga kodanik saab kaardi järgi 800 g suhkrut kuus, millega kindlustatakse kõikide kodanike suhkruga varustamine.

19. septembri hommikul okupeerisid N. Vene väed juba Vilno, tungides jõudsasti edasi ka kõigis teistes sektorites. Saksa väed tõmbuvad Poola territooriumil kohati tagasi, et anda N. Vene vägedele võimalusi edasimarssimiseks.

Saksa riigikantsler Hitler pidas 19. septembril Danzigis kõne, kus ta ütles muuseas:

„Saksa-Poola sõja puhkemisest on nüüd möödunud 18 päeva ja meie väed on Bresti-Lembergi liinil. Ainult Kutno all löödud Poola vägedest oleme tänaseni 70.000 vangi võtnud. Marssal Rydz-Smigly on Berliini asemel Cernowitzis maabunud. Poola sõdur on paljudes kohtades vahvalt võidelnud. Poola vägede alama astme juhatus tegi meeletu pingutusi, keskmise astme juhatus oli ebaintelligentne ja ülema astme juhatus allpool iga arvustust.

Vahepeal on Venemaa tunnud end põhjustatuna ka omalt poolt sisse marssima Poolasse valgevenelaste ja ukrainlaste huvide kaitseks. Meie elame nüüd läbi, et Inglismaal ja Prantsusmaal nähakse selles Saksamaa ja Venemaa koosminekus kohutavat kuritööd.

On õnnestunud katse rahvusotsialistliku Saksamaa ja bolševistliku Venemaa vahel. Ma annaksin siin kohe ühe seletuse: Venemaa jääb selleks, mis ta on, Saksamaa jääb selleks, mis ta on. Ainult ühes

on mõlemad režiimid selgusel: Ei Vene ega Saksa režiim ei taha ka ainult ühtki meest ohverdada lääne demokraatiate huvides.“

Nagu Reuter hästiinformeeritud allikast kuuleb, ei kavatse Inglismaa N. Venele tema sissetungimise pärast Poolasse sõda kuulutada.

21. septembri hommikul saabusid Gotlandi saare idarannikule väikeses korkveesõidukis Eesti all-ohvitser ja mereväelane madrus, kes kuulusid Eesti valvemeeskonda Poola allveelaeval „Orzel'ii“, mis oli interneeritud Tallinnas ja mis põgenes mõne päeva eest. Mõlemal eestlasel lubati lahkuda allveelaevast, kui see viibis kaheksa meremiili kaugusel rannikust. Eestlased saadetakse lähemal ajal Tallinna.

Ühenduses sellega oli kuulda, et N. Vene laevad, mis viimastel päevadel liikusid Balti vetes, otsides muuseas Poola allveelaeva, tõmbusid tagasi oma baasidesse.

Rumeenia pealinna Bukaresti peatänaval korraldati Rumeenia peaministri Calinescu vastu revolvrüüriatentaat, mille ohvriks viimane langes. Atentaat on pandud toime „raudse kaardi“ liikmete poolt, kelledest paljud hukati. Mõrvarid tabati veel samal päeval ja neid ootas sama saatuse.

Moskva lehed avaldavad rea üksikasju N. Vene edasimarsi kohta Ida-Poolas, samuti sealtse N. Vene võimude esimeste organiseerimisabinõude kohta. Seda-mööda ei ole poolakad avaldanud punaarmeele märkimisväärset vastupanu. Ainult Vilno vallutamisel on tekkinud lühike võitlus.

Berliinist teatatakse, et kindlaksmääratud demarkatsioonijoonel on N. Vene väed asunud kontakti Saksa vägedega.

24. septembril saabus Eestisse 11 Varssavi eestlast, nende hulgas ka meie Varssavi saatkonna ametnik A. Urm, kes seletas sealse olukorra kohta muuseas järgmist:

„Eesti saatkonna kahest hoonest on kantseleihoone kahel korral kannatada saanud — ühel korral tungis hoonesse kuulipildujakuul, teisel korral tabasid seda šrapnellikillud. Kuid suuremaid kahjusid need ei tekitanud.

Saatkonna esindushoonet (saadiku korter) on enne personaali ärasõitu tabanud üks suurtükimürsk, kuid ruumid on jäänud siiski terveiks. Suurtükimürsku hoonet tabades olid selles parajasti ka eesti üliõpilased. Kuul purustas aga hoonet ainult ülalt ja väljastpoolt.

Üldiselt on meie saatkonna hooned saanud võrdlemisi vähe kannatada, kuna need asetsevad diplomaatide linnaosas, mida sakslased näivad hoiduvat pommitamast.

Varssavi eeslinn, Praga, on saanud raskesti kannatada.

See linnaosa on täiesti varemeis, pakkudes kurba pilti. Ühendus Praga ja Varssavi südalinna vahel aga pole katkenud, kuna sillad on jäänud seni terveiks.

Varssavi südalinnas on raskesti kannatada saanud Belvedere'i loss, mida oli küll püütud kaitsta. Hiljutise pommirünnaku läbi on saanud kannatada ka presidentiloss, mida on pommitatud suurtükkidest. Lossil on ära põlenud üks torn. Ka uus kunstimuseum ja osa selles olevaist kunstiesemeist on saanud kannatada.“

Tallinna saabusid lennukil Poola allveelaeva „Orzel“ poolt vägivaldselt ära viidud Eesti mereväelased — noorem-maat Roland Kirikmaa ja ajateenija-madrus Boris Mahlstein. Mõlemad mehed võeti pärast kohalejõudmist ülekuulamisele.

Lennujaama olid kadunuks peetud mereväelastele vastu ilmunud nende omaksed. Rootsi lennukilt, mis küljelt, tiibadelt ja sabalt oli kaetud silmapaistvalt suure Rootsi rahvuslipu kujutusega, väljus esimesena madrusemundris B. Mahlstein. Ta oli palja peaga, kuna madrusemüts jäi vägivaldsel ära viimisel maha. Mõlemad said tervitada oma omakside. Siis asetati nad autole ning viidi ülekuulamisele.

25. septembril läks kantsler Hitler Bzura jõest ida pool asetsevale maa-alale, kus mõne päeva eest toimus Poolas lahing. Lend toimus Visla jõe ülemjooksu poole. Juhil lennuk maandus väliaerodroomil Varssavi lähedal Saksa vägede keskel, kes mõne päeva eest lõpetasid võidukalt kõigi aegade suurima hävituslahingu. Veel nüüd on siirdumas pikad vangidekolonnid maanteedel lääne ja lõuna poole. Samuti kogutakse sõjamaterjali. Tormilise juubeldusega Saksa väed võtsid vastu Hitleri. Tulvil maanteedel kõrval on talupojad asumas jälle oma igapäevase rahuliku tegevuse juure. Küntakse põlde ja külvatakse talivilja. Ainult Varssavi kindluses on käimas veel viimsed võitlused. Uhe Varssavi eslinna ääres asetsevast vaatluspunkti võidakse veenduda, et Varssav ei ole mingi lahtine linn, nagu väidavad seda poolakad. Seal ei võitle mitte ainult Poola sõjavägi, vaid frondile on toodud ka tsiviilisikuid. Päeval Hitler külastas võitluskohti Bzura ja Visla jõe vahel.

25. septembril kell 1/23 p. l. jõudis välisminister Karl Selter Moskvasst lennu teel Tallinna tagasi. Teatavasti sai välisminister Nõukogude Liidu valitsuselt kutse tulla alla kirjutama eeltöodes juba kokku lepitud Eesti Vabariigi ja Nõukogude Liidu vahelise kaubavahetuse kokkuleppele. Et aga Nõukogude Liidu valitsuse poolt oli esitatud kaubanduskokkuleppe poolest täiendavaid ettepanekuid, siis pidas välisminister tarviliseks oma valitsusega veel nõu pidada.

26. septembril teatas Saksa sõjajõudude ülemjuhatus: Idas jätkati kavakohast liikumist demarkatsioonijoonel. Ainult Sani jõe keskjooksul tekkis veel lühikesi võitlusi vaenlase üksikute väeosadega, kusjuures üks soomusdiviis võttis 2000 vangi. Kuna kõigile pingutustele vaatamata ei ole õnnestunud Poola juhtidele teha selgeks Varssavi vastupanu kasutust, alustati esmaspäeval uuesti võitlustegevusega linna vastu. Kiiresti vallutati Mokotowski fort ja järgnevalt üks osa Mokotowi eslinnast.

Läänes oli märgata kahurväe tõrjetuld ja väikesel määral luureüksuste tegevust. Ohuvõitlustes tulistati alla viis Prantsuse lennukit ja kaks ballooni, kuna õhutorje kahurite poolt tulistati alla veel üks Prantsuse lennuk.

27. septembril saabus Hitleri isiklikul lennukil Moskvasse Saksa välisminister von Ribbentrop, et alustada läbirääkimisi edaspidise poliitilise olukorra kohta Ida-Euroopas. Ühtlasi saabusid Moskvasse Eesti välisminister K. Selter prof. J. Uluotsa, ja prof. A. Piip'i ja meie Moskva saadiku A. Rei saatel, et jätkata katkestatud läbirääkimisi N. Vene valitsusega.

Saksa vägede ülemjuhatus teatab, et Varssavi on alistunud tingimusteta. Linna üleandmine peab toimuma 29. septembril. Edasi teatab Saksa vägede ülemjuhatus:

„Idas lähenevad Saksa väed N. Vene valitsusega kokkulepitud demarkatsioonijoonel. Laialipillatud Poola sõjaväe osadest, mis asuvad veel Saksa ja edasimarsivate N. Vene vägede vahel, vangistati eile Bilgoraj'st ida pool 41. Poola diviis ja üks ratsabrigaad.

Võitluste algul lahtiseks linnaks peetud ja sellele vastavalt respekteeritud Poola pealinn on komandandi poolt tarvitusele võetud abinõudega, vanade fortide kindlustamisega ja tsiviilelanike relvastamisega muudetud kindluseks. Rünnak sellele lõppes eile esimese fordilini vallutamise põhja-osas ja teise fordilini vallutamise lõuna-osas. Nende rünnakute mõjul Poola komandant nõustus täna enne lõunat linna ja garnisoni üleandmisega. Maavägede ülemjuhataja on teinud kindral Blaskowitz'ile ülesandeks pidada üleandmise-läbirääkimisi.

Läänerindelt teatatakse Pariisi kaudu, et Saarbrücken on täielikult evakueeritud. Prantsuse valitsus otsustas laiali saata kommunistliku erakonna.

28. septembril kirjutati Moskvas N. Vene välisminister Molotovi ja Eesti välisminister K. Selteri poolt alla Eesti-Vene vastastikusele abistamispaktile ja kaubanduslikule kokkuleppele. Pakti tekst on järgmine:

Nõuk. Liidu ülemnõukogu ühelt poolt ja Eesti Vabariigi president teiselt poolt, soovides arendada sõbralikke suhteid, mis on jalule seatud 2. veebruaril 1920. aastal sõlmitud rahulepinguga ja mis on rajatud sõltumatu riikluse olemasolule ja teise osalise sisemisse asjusse mittesegamisele; tunnustades, et 2. veebruaril 1920. aasta rahuleping ja 4. mail 1932. aasta mittekallaletungi- ja konfliktide rahuliku lahendamise pakt on endiselt nende vastastikuste suhete ja kohustuste kindlaks aluseks; olles veendunud, et kummagi lepinguosalise huvides on vastastikuse julgeoleku kindlustamise täpsete tingimuste määratlemine — pidasid vajalikuks sõlmida endi vahel järgnev vastastikuse abistamise pakt ja määrasid seks oma volinikeks: Nõuk. Liidu ülemnõukogu presiidium — rahvakomissaride nõukogu esimehe ja väliskomissar Molotovi, Eesti Vabariigi president — välisminister Selteri, kes leppisid kokku alljärgnevas:

Art. 1. Mõlemad lepinguosalised kohustuvad teineteisele osutama igasugust vastastikust abi, selle hulgas ka sõjalist, otsese kallaletungihävarduse korral mõne Euroopa suurriigi poolt lepinguosaliste Balti mere merepiiridele või nende maapiiridele läbi Läti territooriumi, samuti art. 3. mainitud baasidele.

Art. 2. N. Liit kohustub Eesti sõjaväele andma abi relvade ja teiste sõjamaterjalidega soodustatud tingimusi.

Art. 3. Eesti Vabariik kindlustab N. Liidule õiguse omada Eesti saartel Saaremaal ja Hiiumaal ja Paldiski linnas baase sõjalaevastikule ja teatav arv lennuvälja lennuväele rendi alusel sobiva hinnaga. Baaside ja lennuväljade täpsed kohad eraldatakse ja nende piirid määratakse vastastikusel kokkuleppel.

Merebaaside ja lennuväljade kaitsmise huvides on N. Liidul õigus baaside ja lennuväljade alla määratud sektoreis pidada oma arvel täpselt piiratud arvul Nõukogude maa- ja õhujõude, milliste maksimaalne arv määratakse kindlaks erileppega.

Art. 4. Mõlemad lepinguosalised kohustuvad mitte sõlmima mingisuguseid liite ja mitte osa võtma koalitsioonidest, mis on sihitud ühe lepinguosalise vastu.

Art. 5. Käesoleva pakti elluviimine ei tohi mingil viisil riivata lepinguosaliste suveräänseid õigusi, eriti nende majanduslikku süsteemi ja riiklikku struktuuri.

Sektorid, mis on määratud baaside ja lennuväljade (art. 3) alla, jäävad Eesti Vabariigi territooriumiks.

Art. 6. Käesolev pakt hakkab kehtima ratifitseerimiskirjade vahetamisega. See vahetus teostub Tallinnas kuue päeva kestel käesoleva pakti allakirjutamise päevast arvates.

Käesolev pakt on kehtiv 10 aastat, kusjuures juhul, kui üks lepinguosalistest ei pea vajalikuks käesolevat pakti üles ütelda aasta enne tähtaaja lõppu, tema kestvus pikeneb automaatselt järgnevas 5 aastaks.

Art. 7. Käesolev pakt on kokku seatud kahes algtekstis, eesti ja vene keeles, Moskvas, 28. septembril 1939. aastal.

TEADAANNE PÖLLUPIDAJAILE

Käesolevaga teatab Riigi Viljasalv, et rukki ja nisu ost teostatakse järgmistes raudteejaamades ja järgmistel tähtaegadel:

| | Rukis: | Nisu: | | Rukis | Nisu: |
|-------------|--------------------------|-------------------|---------------|--------------------|--------------------|
| Karuse | 28. okt. | 28. okt. | Püssi | 25. okt. | 26. okt. |
| Lihula | 25., 26., 27. sept. | 30. okt., 1. nov. | Kabala | 27. okt. | 27. okt. |
| Rootsi | 28. sept. | 2. nov. | Kadrina | 28. okt. | 30. okt. |
| Vigala | 29., 30., sept., 2. okt. | 3.—7. nov. | Kehra | 1., 2. nov. | 2. nov. |
| Märjamaa | 3., 4. okt. | 9. nov. | Raasiku | 3. nov. | 4. nov. |
| Koikse | 5. okt. | 5. okt. | Keila | 6. nov. | 6. nov. |
| Raiküla | 6. okt. | 6. okt. | Vasalemma | 7. nov. | 7. nov. |
| Rapla | 7., 9. okt. | 10. okt. | Riisipere | 8. nov. | 8. nov. |
| Keava | 11., 12. okt. | 13. okt. | Risti | 9. nov. | 9. nov. |
| Lelle | 14. okt. | 16. okt. | Palivere | 10. nov. | 11. nov. |
| Eidapere | 17. okt. | 17. okt. | Taebla | 13. nov. | 13. nov. |
| Viluvere | 18. okt. | 18. okt. | Haapsalu | 14. nov. | 15., 16. nov. |
| Vändra | 19., 20., 21. okt. | 23. okt. | Puka | 28. sept.—5. okt. | 6., 7. okt. |
| Tori | 25. okt. | 26. okt. | Keeni | 9.—13. okt. | 14. okt. |
| Järva Jaani | 25., 26. sept. | 27. sept. | Sangaste | 16., 17., 18. okt. | 19. okt. |
| Vajangu | 28. sept. | 28. sept. | Valga | 20., 21. okt. | 21. okt. |
| Esna | 3., 4., 5. okt. | 2. okt. | Karula | 23., 24., 25. okt. | 26. okt. |
| Paide | 6.—11. okt. | 12., 13. okt. | Mõniste | 28. okt. 3. nov. | 4. nov. |
| Türi | 16., 17., 18. okt. | 19. okt. | Taheva | 6. nov. | 6. nov. |
| Kärevere | 20. okt. | 20. okt. | Koikküla | 7., 8. nov. | 8. nov. |
| Võhma | 21.—26. okt. | 27. okt. | Kaagjärve | 9., 10. nov. | 11. nov. |
| Olustvere | 28. okt.—2. nov. | 3. nov. | Lehtse | 13., 14. nov. | 15. nov. |
| Sürgavere | 4., 6. nov. | 7. nov. | Jäneda | 16. nov. | 16. nov. |
| Käru | 8. nov. | 8. nov. | Aegviidu | 17. nov. | 17. nov. |
| Loodi | 27. sept.—3. okt. | 4., 5. okt. | Tabivere | 29. sept.—4. okt. | 5., 6. okt. |
| Kaarli | 6., 7., 9. okt. | 10. okt. | Kaarepere | 7.—17. okt. | 18., 19., 20. okt. |
| Halliste | 11.—16. okt. | 17., 18. okt. | Vägeva | 21., 23., 24. okt. | 25. okt. |
| Mõisaküla | 19., 20., 21. okt. | 23. okt. | Rakke | 26. okt.—2. nov. | 3., 4. nov. |
| Voltveti | 24., 25. okt. | 26. okt. | Kiltsi | 6.—10. nov. | 11.—14. nov. |
| K.-Nõmme | 27., 28. okt. | 28. okt. | Tamsalu | 15. nov. | 16. nov. |
| Laiksaare | 30. okt. | 30. okt. | Tapa | 17., 18. nov. | 20. nov. |
| Pärnu | 1., 2. nov. | 3., 4. nov. | Sõmerpalu | 2.—6. okt. | 7. okt. |
| Hagudi | 6., 7. nov. | 8. nov. | Võru | 9.—18. okt. | 19., 20. okt. |
| Kohila | 9. nov. | 10. nov. | Lepassaare | 21., 23., 24. okt. | 25. okt. |
| Mustvee | 26. sept.—10. okt. | 11.—14. okt. | Irboska | 26., 27. okt. | 28. okt. |
| Avinurme | 16. okt. | 16. okt. | Petseri | 30. okt.—3. nov. | 4. nov. |
| Auvere | 17. okt. | 17. okt. | Orava | 6. nov. | 6. nov. |
| Toila | 18. okt. | 18. okt. | Veriora | 7.—17. nov. | 18., 20., 21. nov. |
| Jõhvi | 19. okt. | 20., 21. okt. | Palupera | 4.—13. okt. | 14., 16., 17. okt. |
| Sompa | 23. okt. | 23. okt. | Nõo | 18.—24. okt. | 25. okt. |
| Kohtla | 24. okt. | 24. okt. | Rebase | 26. okt.—3. nov. | 4. nov. |
| | | | Vastse-Kuuste | 6.—16. nov. | 17., 18. nov. |

Peale eespool tähendatud ostupunktide teostatakse rukki ja nisu ostu pikemat aega kuni korralduseni Tallinnas, Tartus, Viljandis, Rakveres, Põlvas, Jõgeval, Abjas, Antslas, Tõrvas, Elvas ja Põltsamaal. Viljaostu teostatakse eeltähendatud kohtades iga päev kella 8.00—16.00, välja arvatud pühapäevad. • Vilja äraandmisele tuleb esitada vallavalitsuses registreeritud müügipakkumise avaldus. • Et ära hoida asjata ootamist, palume põllupidajaid vilja äraandmisele ilmuda neile määratud tähtpäevadel, missugused teatavaks tehakse vallavalitsuste kaudu.

RIIGI VILJASALV.